

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

ΙΑΚΩΒΟΣ Ο ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΣ
ΒΙΟΕΡΓΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΛΑΖΑΡΟΥ ΚΟΥΜΕΝΤΑΚΗ

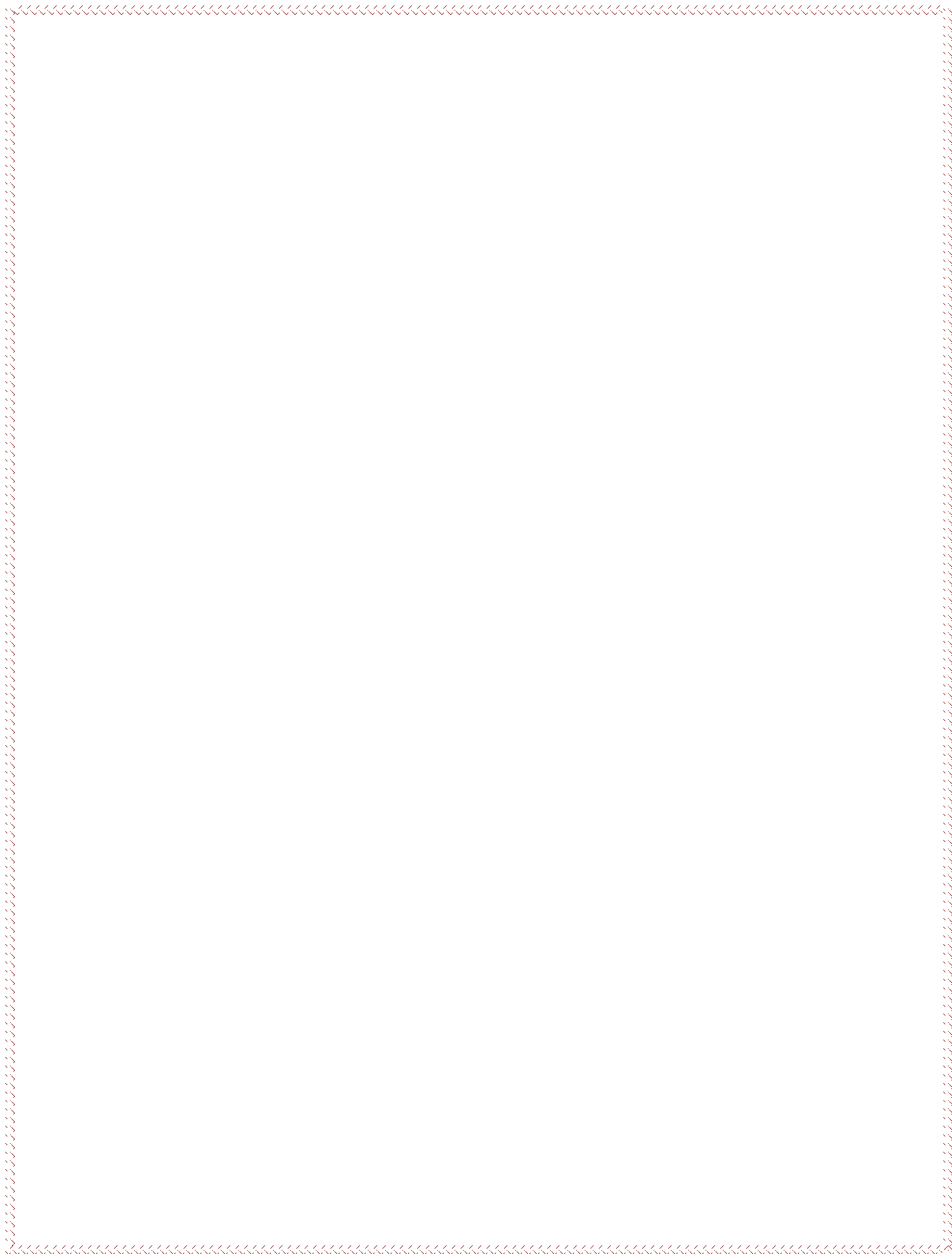
A.M.: 1569200900069

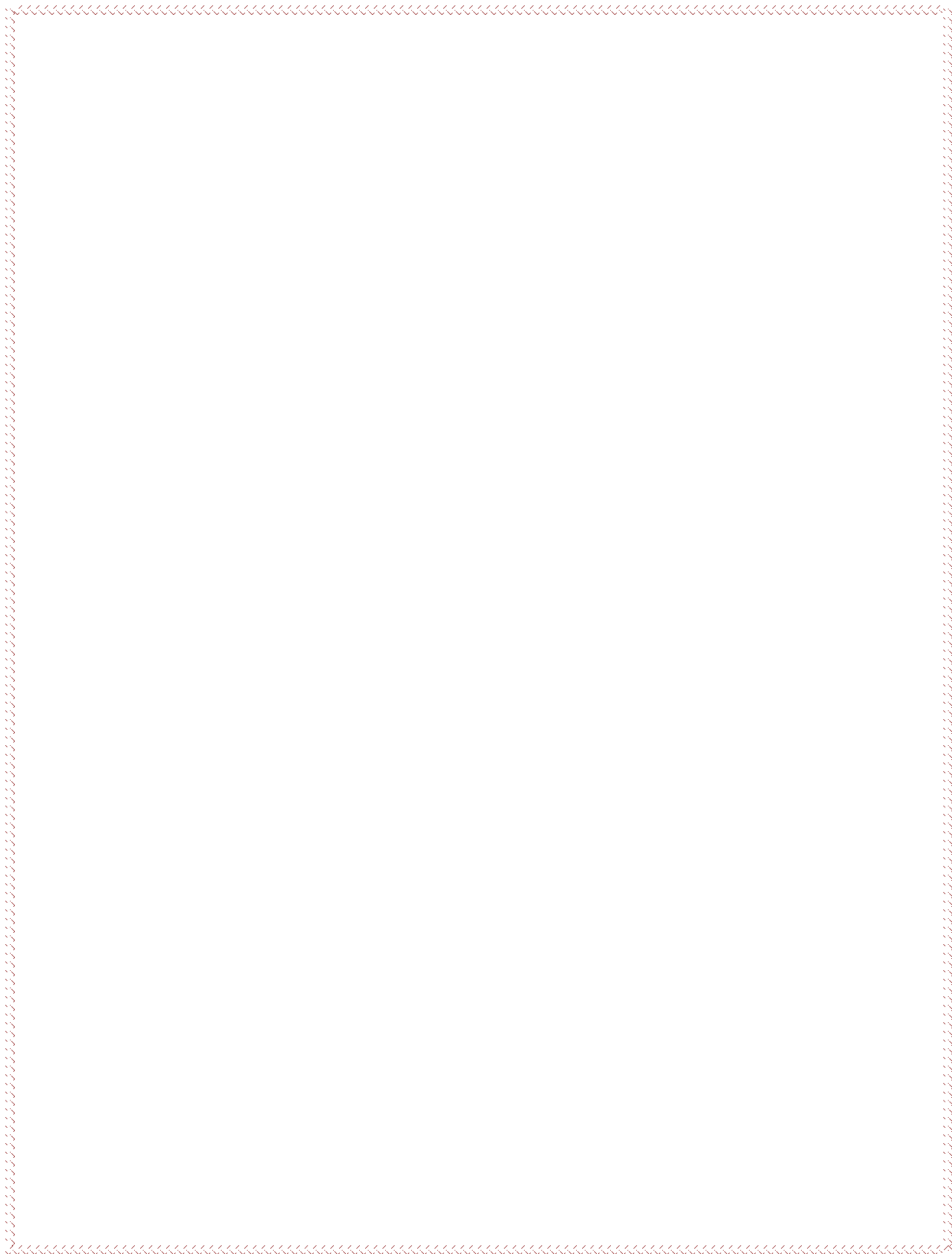
Επιβλέπουσα:

ΦΛΩΡΑ ΚΡΗΤΙΚΟΥ

ΑΘΗΝΑ 2018

Ίάκωβος ό Πρωτοψάλτης – Βιοεργογραφικά στοιχεία

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περιεχόμενα.....	σ. 5
Βιβλιογραφία.....	σ. 6
Εισαγωγή.....	σ. 16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι	
Η Ψαλτική Τέχνη τον ιη' αιώνα και η σχετική συμβολή τού Ιακώβου Πρωτοψάλτου.....	σ. 18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ	
Βίος και έργο τού Ιακώβου Πρωτοψάλτου.....	σ. 22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ	
Η συμβολή τού Ιακώβου Πρωτοψάλτου στην μετάβαση από την στενογραφία στην Νέα Αναλυτική Σημειογραφία.....	σ. 36
Βιβλιοθήκη Κωνσταντίνου Ψάχου 92 / 240 Δοξαστάριο – Ποικίλα Ιακώβου Πρωτοψάλτου / ΙΗ' αι. (1798) / χργφ. Αναστασίου Κουταλινού Προικονησίου.....	σ. 38
Επίλογος.....	σ. 52

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ

Αδάμη Μιχαήλ, «Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς Βιβλιοθήκης Παναγιώτου Γριτσάνη ἀποκειμένης νῦν ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει Ζακύνθου», *ΕΕΒΣ* Ἔτος ΚΕ' Ἀθήναι (1966-1967), σσ. 313-365.

Βέη Νίκου Α., «Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν. Μέρος Α'. Κώδικες 1-80», *Δελτίον Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας* 6 (1906), σσ. 49-120. Καὶ αὐτοτελῶς, ἐν Ἀθήναις 1906.

Κομίνη Ἀθανασίου, *Πίνακες χρονολογημένων πατριακῶν κωδίκων*, ἐν Ἀθήναις 1968

Λάμπρου Σπυρίδωνος Π., *Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὅρους ἑλληνικῶν κωδίκων, τόμος πρῶτος*, ἐν Κανταβριγία τῆς Ἀγγλίας 1895.

—, *Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὅρους ἑλληνικῶν κωδίκων, τόμος δεύτερος*, ἐν Κανταβριγία τῆς Ἀγγλίας 1900.

—, «Κατάλογος τῶν ἐν τῇ κατὰ τὴν Ἄνδρον μονῇ τῆς Ἀγίας κωδίκων», *Ἐπετηρὶς Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσός Β'* (1898), σσ. 136-232. Καὶ αὐτοτελῶς, ἐν Ἀθήναις 1898.—, «Κατάλογοι κωδίκων ἐν ταῖς μοναῖς τῆς νήσου Ἄνδρου ἀγίῳ Νικολάῳ καὶ Παναχράντῳ καὶ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου Κορθίου», *Ἐπετηρὶς Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσός Γ'* (1899), σσ. 192-138. Καὶ αὐτοτελῶς, ἐν Ἀθήναις 1899.

Μπαλαγεώργου Δημητρίου Κ. — Κρητικοῦ Φλώρας Ν., *Τὰ χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς. Σινᾶ. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν χειρόγραφων*

Α. Κουμεντάκη, Ίάκωβος ὁ Ψωτοψάλτης —Βιοεργογραφικά στοιχεία

κωδίκων Βυζαντινῆς Μουσικῆς τῶν ἀποκειμένων στὴν Βιβλιοθήκη τῆς Τερᾶς Μονῆς τοῦ Ὁρους Σινᾶ. Τόμος Α', Αθήνα 2008.

—, Τὰ χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς. Σινᾶ. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν χειρογράφων κωδίκων Βυζαντινῆς Μουσικῆς τῶν ἀποκειμένων στὴν Βιβλιοθήκη τῆς Τερᾶς Μονῆς τοῦ Ὁρους Σινᾶ. Τόμος Β' [ὑπὸ ἐκδοσὴ].

—, Τὰ χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς. Σινᾶ. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν χειρογράφων κωδίκων Βυζαντινῆς Μουσικῆς τῶν ἀποκειμένων στὴν Βιβλιοθήκη τῆς Τερᾶς Μονῆς τοῦ Ὁρους Σινᾶ. Τόμος Γ' [ἀνέκδοτος].

—, Τὰ χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς. Σινᾶ. Βιβλιοθήκη Πατριαρχείου Τεροσολύμων Συλλογὴ Παναγίου Τάφου, [ἀνέκδοτος].

Πολίτη Λίνου — Πολίτη Μαρίας Α. (συνεργασία), Κατάλογος Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος ἀρ. 1857-2500, Αθήνα 1991.

Στάθη Γρηγορίου Θ., Τὰ χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς - Ἅγιον Ὅρος. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν χειρογράφων κωδίκων βυζαντινῆς μουσικῆς, τῶν ἀποκειμένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν ἱερῶν μονῶν καὶ σκητῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τόμος Α', Αθήναι 1975.

—, Τὰ χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς - Ἅγιον Ὅρος. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν χειρογράφων κωδίκων βυζαντινῆς μουσικῆς, τῶν ἀποκειμένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν ἱερῶν μονῶν καὶ σκητῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τόμος Β', Αθήναι 1976.

—, Τὰ χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς - Ἅγιον Ὅρος. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν χειρογράφων κωδίκων βυζαντινῆς μουσικῆς, τῶν ἀποκειμένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν ἱερῶν μονῶν καὶ σκητῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τόμος Γ', Αθήνα 1993.

—, Τὰ χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς - Ἅγιον Ὅρος. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν χειρογράφων κωδίκων βυζαντινῆς μουσικῆς, τῶν ἀποκειμένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν ἱερῶν μονῶν καὶ σκήτεων τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τόμος Δ', [Μονὴ Ἰβήρων] Αθήνα 2015.

—, «Ἡ ἀσματικὴ διαφοροποίηση, ὅπως καταγράφεται στὸν κώδικα ΕΒΕ 2458 τοῦ ἔτους 1336», ΚΒ' Δημήτρια — Ἐπιστημονικὸ Συμπόσιο. Χριστιανικὴ Θεσσαλονίκη - Παλαιολόγειος ἐποχὴ [...], Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 165-211.

—, Τὰ χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς - Μετέωρα. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν χειρογράφων τῆς ἐλληνικῆς ψαλτικῆς τέχνης, βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς, τῶν ἀποκειμένων εἰς τὰς βιβλιοθήκας τῶν ἱερῶν μονῶν τῶν Μετεώρων, Αθήνα 2006, 80 + 592.

Χαλδαιάκη Αχιλλέως Γ., Τὰ χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς - Νησιωτικὴ Ἑλλάς. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν χειρογράφων μουσικῶν κωδίκων τῶν

Α. Κουμεντάκη, Ίακωβος ὁ Πρωτοψάλτης —Βιοεργογραφικά στοιχεία

ἀποκειμένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν ἱερῶν μονῶν, τῶν ἱερῶν ναῶν, ὡς καὶ λοιπῶν συλλογῶν τῆς νησιωτικῆς Ἑλλάδος, τόμος Α', Ὑδρα, Ἀθήναι 2005.

Χατζηγιακουμῆ Μανόλη Κ., *Μουσικὰ Χειρόγραφα Τουρκοκρατίας (1453-1832)*, τόμος πρῶτος, Ἀθήνα 1975.

—, *Χειρόγραφα Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς 1453-1820. Συμβολὴ στὴν ἔρευνα τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ, Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1980.*

Ψάχου Κ. Α., «Πέτρος ὁ Βυζάντιος πρωτοψάλτης τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ τὰ σφζόμενα ιδιόχειρα αὐτοῦ χειρόγραφα», *Φόρμιγξ*, περ. Β', ἔτος στ' (Η'), ἀριθμὸς 13-14, ἐν Ἀθήναις 15-31 Ἰανουαρίου 1911, σσ. 2-4.

ΜΕΛΕΤΕΣ

Αλυγιζάκη Ἀντωνίου Ε., «Μορφολογικὲς παρατηρήσεις στὸ ἔργο τῶν μελουργῶν Πέτρου λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου καὶ Ἰακώβου Πρωτοψάλτου (17 αἰ.)», *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς* 71 (1988), σσ. 299-305.

—, «Ἡ συμβολὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὴν ἔρευνα καὶ τὴ διδασκαλία τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς», *Προβλήματα καὶ προοπτικὲς τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς. Πρακτικὰ συμποσίου ἑλληνικῆς μουσικῆς. Ἀρχαία-Βυζαντινὴ-Παραδοσιακὴ-Νεώτερη. Ἄνδρος, 28-29 Αὐγούστου 1999, [Ἀθήναι 2000]*, σσ. 29-49.

Ἀντωνιάδου Εὐαγγέλου, «Περὶ τοῦ ἀσματικοῦ ἢ βυζαντινοῦ κοσμικοῦ τύπου τῶν ἀκολουθιῶν τῆς ἡμερονυκτίου προσευχῆς», *Θεολογία* Κ' (1949), σσ. 704-724 / ΚΑ' (1950), σσ. 43-56, 180-200, 339-353, 526-540 / ΚΒ' (1951), σσ. 386-401, 557-567.

Ἀποστολοπούλου Θωμᾶ Κ., *Ὁ Ἀπόστολος Κώνστας ὁ Χῖος καὶ ἡ συμβολὴ του στὴ θεωρίαν τῆς Μουσικῆς Τέχνης. Μουσικολογικὴ θεώρηση ἀπὸ ἔποψη ἱστορικῆ, κωδικογραφικῆ, μελοποιητικῆ καὶ θεωρητικῆ*, Ἀθήνα 2002, IBM (Μελέται 4) σσ. 360. – Διδακτορικὴ διατριβὴ στὸ Τμῆμα Μουσικῶν Σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Ἀριστοκλέους Θεοδώρου Μ., *Κωνσταντῖον Α' τοῦ ἀπὸ Σιναίου ἀοιδίμου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Βυζαντίου βιογραφία καὶ συγγραφαὶ αἱ ἐλάσσονες ἐκκλησιαστικαὶ καὶ φιλολογικαί, καὶ τινες ἐπιστολαὶ τοῦ αὐτοῦ, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1866.*

Γεωργίου Γεω. Λαδᾶ, *Τὰ πρῶτα τυπωμένα βιβλία Βυζαντινῆς Μουσικῆς, Ἐπιμέλεια: Λάμπρου Κ. Κωστακιώτη, Ἐκδόσεις - Γκαλερί Κουλτούρα, Ἀθήνα 1978*

Α. Κουμεντάκη, Ίάκωβος ὁ Πρωτοψάλτης —Βιοεργογραφικά στοιχεία

Ζακυθηνοῦ Διονυσίου Α., «Ανέκδοτα Πατριαρχικά έγγραφα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, (1593-1798), ἐκδιδόμενα ἐκ Παρισιακῶν κωδίκων», *Ελληνικά* 2 (1929), σσ.127-166, 385-434. —3 (1930), σσ. 115-152, 421-457. —4 (1931), σσ. 229-248, 377-398. —5 (1932), σσ. 175-204. —6 (1933), σσ. 121-144, 189-204.

Καρά Σίμωνος Ί., *Η βυζαντινὴ μουσικὴ σημειογραφία. (Μετὰ 4 παλαιῶν μουσικῶν πινάκων)*, Ἀθῆναι 1933.

—, *Η βυζαντινὴ μουσικὴ παλαιογραφικὴ ἔρευνα ἐν Ἑλλάδι, Διάλεξις γενομένη ἐν Λονδίῳ κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1975*, Ἀθῆναι 1976.

Ἀθανασίου Ὑψηλάντη Κομνηνοῦ, *Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν, Ἐκδίδοντος Ἀρχιμ. Γερμανοῦ Ἀφθονίδου Σιναΐτου*, Κωνσταντινούπολις 1870.

Παπαδοπούλου Γεωργίου, Προέδρου τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μουσικοῦ Συλλόγου «Ὁρφέως», *Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων ἄχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἀκμάσαντες ἐπιφανέστεροι μελωδοί, ὕμνογράφοι, μουσικοὶ καὶ μουσικολόγοι. Ἐν Ἀθήναις, Τυπογραφεῖον καὶ βιβλιοπωλεῖον Κουσουλίνου καὶ Ἀθανασιάδου παρὰ τῷ ναῷ τῶν ἀγίων Θεοδώρων*, 1890.

—, *Ιστορικὴ ἐπισκόπησις τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς (1-1900μ.Χ.)* Ἀθῆναι 1904.

—, *Λεξικὸν τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς*. Ἀθήνα 1995.

Πατρινέλη, Χρίστου Γ., «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Α' Πρωτοψάλται, λαμπαδάριοι καὶ δομέστικοι τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας (1453-1821)», *Μνημοσύνη* 2 (1969), σσ. 64-93. Καὶ ἀγγλιστὶ μετὰ συμπληρώσεων εν: SEC ii, Oxford (1973), σσ. 141-170.

Σιμοπούλου Θ. Ν., *Η ἱερὰ μονὴ Ζερμπίτσης, Ἀνέκδοτα περὶ αὐτῆς ἔγγραφα – κειμήλια*, Ἀθήνα 1966.

Στάθη Γρ. Θ., «Ἡ σύγχυσις τῶν τριῶν Πετρῶν (δηλ. Μπερεκέτη, Πελοποννησίου καὶ Βυζαντίου)», *Βυζαντινὰ* 3 (1971), σσ. 213-251.

—, «Ἡ Βυζαντινὴ Μουσικὴ στὴ λατρεία καὶ στὴν ἐπιστήμη, (Εἰσαγωγικὴ τετραλογία)», *Βυζαντινὰ* 4 (1972), 389-438.

—, «Ἡ παλαιὰ βυζαντινὴ σημειογραφία καὶ τὸ πρόβλημα τῆς μεταγραφῆς τῆς εἰς τὸ πεντάγραμμον», *Βυζαντινὰ* 7, Θεσσαλονίκη 1975, σσ. 193-220.

—, *Η Ἐξήγησις τῆς παλαιᾶς βυζαντινῆς σημειογραφίας*, Ἀθῆναι 1978, IBM (Μελέται 2) σσ. 160.

—, *Οἱ ἀναγραμματισμοὶ καὶ τὰ μαθήματα τῆς βυζαντινῆς μελοποιίας*, Ἀθῆναι 1979, IBM (Μελέται 3) σσ. 288. — *Διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν*.

—, «"Δειναὶ Θέσεις" καὶ "Ἐξήγησις"», *Θεολογία ΝΓ'* (1982).

Α. Κουμεντάκη, **Ίάκωβος ὁ Πρωτοψάλτης** — **Βιοεργογραφικά στοιχεία**

- , «Πέτρος Λαμπαδάριος ὁ Πελοποννήσιος ὁ ἀπὸ Λακεδαίμονος· ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του († 1778)», *Λακωνικαὶ Σπουδαὶ* 7 (1983), σσ. 108-125.
- , «Ἡ ἐξέλιξη τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς στὴ μεταβυζαντινὴ περίοδο», *Ἀναφορὰ εἰς μνήμην Μητροπολίτου Σάρδεων Μαξίμου 1914-1986*, τόμος Δ', Γενεὺν 1989, σσ. 431-449.
- , «Ψάλτες, οἱ ἀσίγητοι τέττιγες τῆς Ἐκκλησίας», *Δίπτυχα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Κανονάριον - Ἐπετηρὶς* 1989, σσ. ζ'-ιγ', Ἀθῆναι 1989.
- , *Ίάκωβος Πρωτοψάλτης ὁ Βυζάντιος (†1800). Μέγαρο Μουσικῆς Ἀθηνῶν. Περίοδος 1996-1997. Κύκλος Ἑλληνικῆς Μουσικῆς. Οἱ ἤχοι τ' οὐρανοῦ. Ἀγιορεῖτες μελουργοὶ «παλαιοὶ τε καὶ νέοι». — Μελουργοὶ τοῦ ιη' αἰῶνα. Πέτρος Λαμπαδάριος ὁ Πελοποννήσιος — Ίάκωβος Πρωτοψάλτης ὁ Βυζάντιος* [Ἀθήνα 1996] σσ. 36-45.
- , «Ίάκωβος Πρωτοψάλτης ὁ Βυζάντιος (†23 Ἀπριλίου 1800)», *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν* ΛΒ' (1997) σσ. 317-334.
- , «Ἡ μουσικὴ τυπογραφία τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης. (Εἰσαγωγή, 1820 – 1931)», «...τιμὴ πρὸς τὸν διδάσκαλον...». Ἐκφραση ἀγάπης στὸ πρόσωπο τοῦ καθηγητοῦ Γρηγορ. Θ. Στάθης. *Ἀφιέρωμα στὰ ἐξηντάρχονα τῆς ἡλικίας καὶ στὰ τριαντάρχονα τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς προσφορᾶς του*, Ἀθῆναι 2001, σσ. 211-217.
- , «Τὰ ἀλφαβητικὰ συστήματα μουσικῆς γραφῆς γιὰ τὴ μεταγραφή τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς τὴν περίοδο 1790-1850», «...τιμὴ πρὸς τὸν διδάσκαλον...», σσ. 488-511.
- , «Οἱ "συντμήσεις" βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν συνθέσεων», «...τιμὴ πρὸς τὸν διδάσκαλον...» σσ. 588-612.
- , «Τὰ πρωτόγραφα τῆς ἐξηγήσεως στὴ Νέα Μέθοδος», «...τιμὴ πρὸς τὸν διδάσκαλον...», σσ. 696-707.
- Χατζηγιακουμῆ Μανόλη Κ., «Σπουδὴ καὶ ἔρευνα τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς», *Παρνασσός* 13 (1971), σσ. 567-573.
- , *Ἀναλυτικὴ καὶ κριτικὴ βιβλιογραφία τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Α' Τὰ ἔντυπα μουσικὰ βιβλία (1820-1900). (Περιγραφικὴ καὶ ἐκδοτικὴ δοκιμὴ)*, Ἀθήνα 1971.
- , «Αὐτόγραφο (1816) τοῦ "Μεγάλου Θεωρητικοῦ" τοῦ Χρυσάνθου», *Ὁ Ἐρανιστὴς* 11 (1974) <Νεοελληνικὸς Διαφωτισμός. Ἀφιέρωμα στὸν Κ. Θ. Δημαρᾶ>, Ἀθήνα 1980, σσ. 311-322.
- , *Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ μετὰ τὴν ἄλωση (1453-1820). Σχεδιάγραμμα ἱστορίας*, Ἀθήνα 1999.

Α. Κουμεντάκη, Ίάκωβος ὁ Πρωτοψάλτης —Βιοεργογραφικά στοιχεία

—, *Μνημεῖα ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ανθολογίες πρώτη ἕως δεκάτη, τόμος πρῶτος, Μέλη καὶ σχολιασμοί. Συνθέτες-Ερμηνευτές*, Ἀθήνα 2000.

—, *Μνημεῖα ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Σῶμα δεύτερο. Καλοφωνικοὶ Εἵρμοι (17ος-18ος-19ος αἰ.), τόμος πρῶτος, Μέλη καὶ σχολιασμοί. Συνθέτες-Ερμηνευτές. Κατάλογοι-Εὐρετήρια*, Ἀθήνα 2007.

Ψάχου Κωνσταντίνου Α., «Δημοσίευσις ἀρχαίων ἀνεκδότων χειρογράφων περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς», *Φόρμιγξ*, περ. Β', ἔτος Α', ἀριθμ. 1, Ἀθῆναι 15 Μαρτίου 1905, σ. 4 / ἀριθ. 3-4, Ἀθῆναι 15-30 Ἀπριλίου 1905, σς. 6-7 / ἀριθ. 6, Ἀθῆναι 31 Μαΐου 1905, σ. 3.

—, «Σημειώματα Κωνσταντίνου τοῦ Πρωτοψάλτου», *Φόρμιγξ*, περ. Β', ἔτος Γ' (Ε'), ἀριθ. 16-17-18, Ἀθῆναι 30 Νοεμβρίου, 15-31 Δεκεμβρίου 1907, σ. 9.

—, *Ἡ Παρασημαντικὴ τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς*, Ὅτιοι ἱστορικὴ καὶ τεχνικὴ ἐπισκόπησις τῆς σημειογραφίας τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, Ἐν Ἀθήναις, Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1917.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ

Εἰσαγωγή εἰς τὸ θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, συνταχθεῖσα πρὸς χρῆσιν τῶν σπουδαζόντων αὐτὴν κατὰ τὴν νέαν μέθοδον, παρὰ Χρυσάνθου τοῦ ἐκ Μαδύτων, διδασκάλου τοῦ θεωρητικοῦ τῆς μουσικῆς, ἐν Παρισίοις. Ἐκ τῆς τυπογραφίας Ριγνίου. Εὐρίσκεται δὲ κατὰ τὸν Γαλατᾶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Παρὰ τῷ Α. Κάστρου, Τυπογράφῳ, 1821.

Θεωρητικὸν Μέγα τῆς μουσικῆς συνταχθὲν μὲν παρὰ Χρυσάνθου ἀρχιεπισκόπου Δυρραχίου τοῦ ἐκ Μαδύτων ἐκδοθὲν δὲ ὑπὸ Παναγιώτου Γ. Πελοπίδου Πελοποννησίου διὰ φιλοτίμου συνδρομῆς τῶν ὁμογενῶν, Τεργέστη 1832.

Δροβιανίτη Μαργαρίτη, Θεωρητικὴ καὶ Πρακτικὴ Ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ, Γαλατᾶς 1851.

Λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς φιλοπονηθὲν μὲν ὑπὸ Κυριακοῦ Φιλοξένου τοῦ Ἐφεσιομάγνητος. Ἐκδιδόμενον δὲ ἐγκρίσει καὶ ἀδείᾳ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, Τύποις Εὐαγγελينوῦ Μισαηλίδου, 1868.

Παναγιωτοῦ Διμητρίου, Θεωρία καὶ πράξεις τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, Ἀθῆναι 1947.

ΜΟΥΣΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

Σύντομον Δοξαστάριον τοῦ ἀοιδίμου Πέτρου λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου, μεταφρασθὲν κατὰ τὴν νέαν μέθοδον τῆς μουσικῆς τῶν μουσικολογιωτάτων διδασκάλων τοῦ νέου συστήματος, ἤδη εἰς φῶς ἀχθὲν ἀναλώμασιν τῶν ἐκδοτῶν, ἐν τῷ τοῦ Βουκουρεστίου νεοσυστάτῳ Τυπογραφείῳ, 1820.

Δοξαστικά τοῦ ἐνιαυτοῦ τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν καὶ τῶν ἑορταζομένων ἀγίων, μελισθέντα παρὰ Πέτρου λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου, ἐξηγήθησαν δὲ κατὰ τὴν νέαν μέθοδον παρὰ Γρηγορίου λαμπαδαρίου, τόμος πρῶτος, ἐν Παρισίοις, ἐκ τῆς τυπογραφίας Ριγνίου, εὐρίσκεται δὲ κατὰ τὸν Γαλατᾶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, παρὰ τῷ Α. Κάστρου, τυπογράφῳ, 1821.

Δοξαστάριον περιέχον τὰ δοξαστικά ὅλων τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν, τῶν τε ἑορταζομένων ἀγίων τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, τοῦ τε Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου, μελοποιηθὲν παρὰ Ἰακώβου πρωτοψάλτου, τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐξηγηθὲν δὲ ἀπαραλλάκτως εἰς τὴν νέαν τῆς μουσικῆς μέθοδον, παρὰ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, ἐνὸς τῶν ἐφευρετῶν τῆς ῥηθείσης μεθόδου, νῦν πρῶτον ἐκδοθὲν εἰς τύπον παρὰ Θεοδώρου Π.Π. Παράσχου Φωκαέως, ἐπιστασία τοῦ αὐτοῦ, ἀναλώμασι δὲ τοῦ τε ἰδίου καὶ τῶν φιλομούσων συνδρομητῶν, τόμος πρῶτος, ἐκ τῆς ἐν Γαλατᾷ τυπογραφίας Ἰσακ δὲ Κάστρου, ἁωλς'. 1836.

Δοξαστάριον περιέχον τὰ δοξαστικά ὅλων τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν, τῶν τε ἑορταζομένων ἀγίων τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, τοῦ τε Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου, μελοποιηθὲν παρὰ Ἰακώβου πρωτοψάλτου, τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐξηγηθὲν δὲ ἀπαραλλάκτως εἰς τὴν νέαν τῆς μουσικῆς μέθοδον, παρὰ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, ἐνὸς τῶν ἐφευρετῶν τῆς ῥηθείσης μεθόδου, νῦν πρῶτον ἐκδοθὲν εἰς τύπον παρὰ Θεοδώρου Π.Π. Παράσχου Φωκαέως, ἐπιστασία τοῦ αὐτοῦ, ἀναλώμασι δὲ τοῦ τε ἰδίου καὶ τῶν φιλομούσων συνδρομητῶν, τόμος δεύτερος, ἐκ τῆς ἐν Γαλατᾷ τυπογραφίας Ἰσακ δὲ Κάστρου, ἁωλς'. 1836.

Δοξαστάριον περιέχον τὰ Δοξαστικά τῶν Ἀποστίχων ὅλων τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν, τῶν ἑορταζομένων ἀγίων τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ καὶ τὰ τοῦ Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου, μελοποιηθὲν παρὰ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, νῦν πρῶτον ἐκδίδεται, κατ' αἵτησιν τῶν ἐν Ἀγίῳ Ὄρει τοῦ Ἀθωνος ἱερῶν πατέρων, παρὰ τῶν υἱῶν Θεοδώρου τοῦ Φωκαέως, τόμος πρῶτος, ἐν Κωνσταντινουπόλει, τύποις Μ. Α. Κάστρου, 1859.

Δοξαστάριον περιέχον τὰ Δοξαστικά τῶν Ἀποστίχων ὅλων τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν, τῶν ἑορταζομένων ἀγίων τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ καὶ τὰ τοῦ

Α. Κουμεντάκη, Ίάκωβος ὁ Ἰθρωτοψάλτης —Βιοεργογραφικὰ στοιχεῖα

Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου, μελοποιηθὲν παρὰ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, νῦν πρῶτον ἐκδίδεται, κατ' αἵτησιν τῶν ἐν Ἀγίῳ Ὄρει τοῦ Ἀθωνος ἱερῶν πατέρων, παρὰ τῶν νύων Θεοδώρου τοῦ Φωκαέως, τόμος δεύτερος, ἐν Κωνσταντινουπόλει, τύποις Μ. Δ. Κάστρου, 1859.

Αγγέλου Α. Βουδούρη, *Κώδικες τῆς Ὀρθοδόξου Βυζαντινῆς Αἰσματωδίας, Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1938-1945*, Ἔκδοσις πρώτη, Εὐρωπαϊκὸ Κέντρο Τέχνης, Ἀθῆναι 1998.¹

Πέτρου Πελοποννησίου *Εἰρμολόγιον Καταβασιῶν* — Πέτρου Βυζαντίου *Εἰρμολόγιον Σύντομον*, Ἀναστατικὴ ἐπανεκδόσις Ἐκδόσεις — Γκαλερί Κουλτούρα, Ἀθήνα 1982.

Χατζηγιακουμὴ Μανόλη Κ., *Μνημεῖα ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Τόμος δεύτερος. Τα μουσικά κείμενα. Μέρος Α'.* Ἀνθολογίες πρώτη ἕως πέμπτη, Ἀθήνα 2000.

ΨΗΦΙΑΚΟΙ ΔΙΣΚΟΙ

Γρ. Θ. Στάθης, *"Οἱ Μαῖστορες τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης"*, Γερμανὸς Νέων Πατρῶν (β' ἡμισυ ἱ' αἰῶνος), Βυζαντινοὶ καὶ Μεταβυζαντινοὶ Μελουργοὶ 7, IBM, Ἀθήνα 2000.

Χατζηγιακουμὴ Μανόλη Κ., *Μνημεῖα ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ἀνθολογία πρώτη*, Μέλη 17^{ου}-18^{ου}-19^{ου} αἰ., Μέρος Α' [...], Ἀθήνα 1999.

—, *Μνημεῖα ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ἀνθολογία δεύτερη*, Μέλη 17^{ου}-18^{ου}-19^{ου} αἰ., Μέρος Β' [...], Ἀθήνα 1999.

—, *Μνημεῖα ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ἀνθολογία τρίτη*, Οκτάηχα μέλη καὶ συστήματα (17^{ου}-18^{ου}-19^{ου} αἰ.) [...], Ἀθήνα 1999.

—, *Μνημεῖα ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ἀνθολογία τέταρτη*, Καλοφωνικοὶ εἰρμοὶ (17^{ου}-18^{ου}-19^{ου} αἰ.), Μέρος Α' [...], Ἀθήνα 1999.

—, *Μνημεῖα ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ἀνθολογία πέμπτη*, Καλοφωνικοὶ εἰρμοὶ (17^{ου}-18^{ου}-19^{ου} αἰ.), Μέρος Β' [...], Ἀθήνα 1999.

—, *Μνημεῖα ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ἀνθολογία δεκάτη*, Τριαδικὰ πολυελέων (19^{ου} αἰ.), [...], Ἀθήνα 1999.

—, *Σύμμεικτα ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς 1*, Ἀπάνθισμα παλαιῶν μελῶν [...], Ἀθήνα 1999.

¹ Το περισπούδαστο αὐτὸ ἔργο τοῦ πρώην Α' δομεστίκου τῆς Μ.τ.Χ.Ε. ἀπαρτίζεται ἀπὸ δεκατέσσερις ἀμιγῶς μουσικοὺς τόμους (1-14) καὶ τέσσερις τόμους θεωρητικοῦ-μουσικολογικοῦ περιεχομένου (15-18).

Α. Κουμεντάκη, Ίάκωβος ὁ Πρωτοψάλτης —Βιοεργογραφικά στοιχεία

—, Σύμμεικτα εκκλησιαστικής μουσικής 7 & 8, Λειτουργικά Κωνσταντινουπολιτών συνθετών του 20^{ου} αιώνα και στους 8 ήχους [...], Αθήνα 2003.

—, Μνημεία εκκλησιαστικής μουσικής. Σώμα πρώτο. Οκτάηχα μέλη και συστήματα, τόμ. I., 1, Τιμιωτέρα Κωνσταντίνου του εξ Αγχιάλου (τέλος 16^{ου} αι.), 2 Τιμιωτέρα Δαμιανού Βατοπεδινού (τέλος 17^{ου} αι.) [...], Αθήνα 2001.

—, Μνημεία εκκλησιαστικής μουσικής. Σώμα πρώτο. Οκτάηχα μέλη και συστήματα, τόμ. II. 3 & 4, Θεοτόκε παρθένε Πέτρον Μπερεκέτη (ακμή 1680-1710) [...], Αθήνα 2001.

—, Μνημεία εκκλησιαστικής μουσικής. Σώμα πρώτο. Οκτάηχα μέλη και συστήματα, τόμ. III. 5 & 6, Ψάλλοντές σου τόν τόκον Πέτρον Μπερεκέτη (ακμή 1680-1710) [...], Αθήνα 2001.

—, Μνημεία εκκλησιαστικής μουσικής. Σώμα πρώτο. Οκτάηχα μέλη και συστήματα, τόμ. IV. 7 & 8, Χερουβικό ψαλλόμενον και εις τους οκτώ ήχους Πέτρον Μπερεκέτη (ακμή 1680-1710) [...], Αθήνα 2002.

—, Μνημεία εκκλησιαστικής μουσικής. Σώμα πρώτο. Οκτάηχα μέλη και συστήματα, τόμ. VIII. 14, Εξομολογείσθε τω Κυρίω, Πολυέλεος Πέτρον Εφεσίου (19^{ου} αι.) [...], Αθήνα 2003.

—, Μνημεία εκκλησιαστικής μουσικής. Σώμα πρώτο. Οκτάηχα μέλη και συστήματα, τόμ. X. 17, Κοινωνικά Ιωάννου Πρωτοψάλτου (περ. 1800-†1866) [...], Αθήνα 2004.

—, Μνημεία εκκλησιαστικής μουσικής. Σώμα δεύτερο. Καλοφωνικοί ειρμοί (17^{ος}-18^{ος}-19^{ος} αι.) 1, Ειρμοί Αρσενίου του μικρού, Γερμανού και Μπαλασίου (17^{ος} αι.) [...], Αθήνα 2007.

—, Μνημεία εκκλησιαστικής μουσικής. Σώμα δεύτερο. Καλοφωνικοί ειρμοί (17^{ος}-18^{ος}-19^{ος} αι.) 8, Γερμανού-Μπαλασίου-Δαμιανού Βατοπεδινού-Μπερεκέτη-Μελετίου Σιναΐτου τού παλαιού (17^{ος}-18^{ος} αι.) [...], Αθήνα 2007.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Αποστολική Διακονία της Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Ψηφιοποίηση Βυζαντινῆς Μουσικῆς - Αρχεῖο Κωνσταντίνου Πρίγγου

Οἱ μελωδοὶ καὶ ὕμνογράφοι τῆς Ἐκκλησίας

Γερμανός, Ἀρχιεπίσκοπος Νέων Πατρῶν

<http://www.apostoliki->

[diakonia.gr/byzantine_music/ymnografoi/ymnografoi.asp?main=melodoi_sort.asp&page=111](http://www.apostoliki-diakonia.gr/byzantine_music/ymnografoi/ymnografoi.asp?main=melodoi_sort.asp&page=111)

Α. Κουμεντάκη, Ίάκωβος ὁ Πρωτοψάλτης —Βιοεργογραφικά στοιχεία

Βιβλιοθήκη Ψάχου

https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/el/browse/col_psachos

Εκκλησιαστική μουσική στην Κωνσταντινούπολη

Author(s): Μπαλαγεώργος Δημήτριος (5/9/2008)

For citation: Μπαλαγεώργος Δημήτριος, «Εκκλησιαστική μουσική στην Κωνσταντινούπολη», 2008,

Encyclopaedia of the Hellenic World, Constantinople

<http://constantinople.ehw.gr/forms/fLemmaBodyExtended.aspx?lemmaID=11048>

Κέντρον Ερευνών και Εκδόσεων - Βιογραφικά

Ίάκωβος Πρωτοψάλτης (ακμή περ. 1760 - †1800)

<http://www.e->

[kere.gr/%CE%B2%CE%B9%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B9%CE%BA%CE%AC/%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%A9%CE%92%CE%9F%CE%A3-](http://www.e-kere.gr/%CE%B2%CE%B9%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B9%CE%BA%CE%AC/%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%A9%CE%92%CE%9F%CE%A3-%CE%A0%CE%A1%CE%A9%CE%A4%CE%9F%CE%A8%CE%91%CE%9B%CE%A4%CE%97%CE%A3)

[%CE%A0%CE%A1%CE%A9%CE%A4%CE%9F%CE%A8%CE%91%CE%9B%CE%A4%CE%97%CE%A3](http://www.e-kere.gr/%CE%B2%CE%B9%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B9%CE%BA%CE%AC/%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%A9%CE%92%CE%9F%CE%A3-%CE%A0%CE%A1%CE%A9%CE%A4%CE%9F%CE%A8%CE%91%CE%9B%CE%A4%CE%97%CE%A3)

Πεμπτονσία. Πολιτισμός - Επιστήμες - Θρησκεία

<http://www.pemptousia.gr/>

Flora Kritikou, «Accepting or rejecting liturgical rules in the Ecumenical Patriarchate of Constantinople in the 18th century. Attempts at Notational Reform: The case of Agapios Paliermos and Jacob the Protopsaltes».

<http://musicologypapers.ro/articole/MP-28-2-FLORA%20KRITIKOU-046-059.pdf>

[This text was initially a scientific paper to the International Medieval Congress of the Leeds University (2012)].

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία, ενταγμένη στο πλαίσιο τού προπτυχιακού προγράμματος παρακολούθησης τού Τμήματος Μουσικών Σπουδών τής Φιλοσοφικής Σχολής τού Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, δέν αποτελεί παρά συνοπτική-ακροθιγή αναφορά στο πολυδιάστατο και πολυσχιδές έργο μίας σημαντικής, υψηλού μουσικού βεληνεκούς προσωπικότητας, τού Ιακώβου Πρωτοψάλτου. Άνδρας ενάρετος, δεινός ερμηνευτής τής Ψαλτικής Τέχνης και βαθύς γνώστης τής σημειογραφίας της, ο Ιάκωβος όχι μόνο διαφύλαξε με σπάνια αυταπάρνηση και περισσή φροντίδα την εντός τού πατριαρχικού περιβάλου παραδοθείσα και, ταυτόχρονα, εξελισσόμενη ζώσα μουσική πραγματικότητα τού καιρού του αλλά κι εξασφάλισε την συνέχειά της στόν χρόνο διδάσκοντάς την επακριβώς στους νεοτέρους του. Την γνώση και την διδασκαλία διαδέχτηκε η υπεράσπιση· όταν οι όλως ιδιάζουσες περιστάσεις κι οι ραγδαίες εξελίξεις απαίτησαν την προσωπική του επέμβαση, επέδειξε υψηλό μαχητικό φρόνημα. Προέβαλε επίσης σθεναρή αντίσταση στην εγκατάλειψη τού αρχαίου συστήματος τών σημαδιών, υπερασπιζόμενος την ψαλτική παράδοση, την στιγμή που κινδύνευε, όπως ακριβώς τού υπαγόρευε το εκκλησιαστικό του ήθος. Παρέδωσε στους διαδόχους του "τό τιμιότατον", την Εκκλησιαστική Μουσική, στον αστραφτερό κολοφώνα που τής άρμοζε κι απ' τον οποίον την είχε παραλάβει ο ίδιος απ' τους προκατόχους του. Γι' αυτόν του τον αγώνα, ο Ιάκωβος κέρδισε νωρίς την αθανασία· στον πρόλογο

Α. Κουμεντάκη, Ἰάκωβος ὁ Πρωτοψάλτης —Βιοεργογραφικὰ στοιχεῖα

ἤδη τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ δίτομου Δοξασταρίου² τοῦ ο ἐκδότης Θεόδωρος Φωκαεὺς πληροφορεῖ τοὺς Φιλόμουνους Ομογενεῖς πως: «...παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖται, ὅτι τοῦ ἀοιδίου Ἰακώβου τὰ πονήματα, ἐξόχως τὰ Στιχηραρικὰ αὐτοῦ μέλη, τὸ τῆς ἐντέχνου Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἄκρον ἄωτον ἐστὶ τε καὶ λέγεται»³. Κι ἂν οἱ ἀπαιτήσεις τοῦ ὀχι πάντοτε ευγενοῦς χρόνου ἐξοβέλίσαν ἀπὸ πολὺ καιρὸ στὴν συντριπτικὴ τους πλειονοψηφία τὰ ἀργὰ μαθήματά του ἀπ' τὶς σύντομες πλέον ἀκολουθίες, τὸ ὄνομά του ὡστόσο ἐξακολουθεῖ νὰ ἀπασχολεῖ ἀκόμα καὶ στὶς μέρες μας τὴν ψαλτικὴ πραγματικότητα.

² Ἡ χρησιμοποιούμενη στὴν χειρόγραφη παράδοση, προερχόμενη ἀπὸ τὴν λέξη "Δοξαστικό", ὀρθότερη ὀνομασία "Δοξαστικάριον" γιὰ τὸ βιβλίον ποὺ περιεῖχε τὰ Δοξαστικά Ἰδιόμελα Μέλη ἐγκαταλείφθηκε με τὴν ἐναρξὴ τῆς ἐκτυπώσεως μουσικῶν βιβλίων. Με τὸν χαρακτηρισμὸ "Δοξαστάριον" κυκλοφορήθηκε τὸ πρῶτον βιβλίον τοῦ εἶδους τοῦ, τὸ *Σύντομον Δοξαστάριον τοῦ ἀοιδίου Πέτρου Λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου, μεταφρασθὲν κατὰ τὴν νέαν μέθοδον τῆς Μουσικῆς τῶν Μουσικολογιστῶν Διδασκάλων τοῦ νέου Συστήματος*. Ἦδη εἰς φῶς ἀχθὲν ἀναλώμασιν τῶν Ἐκδοτῶν, ἐν τῷ τοῦ Βουκουρεστίου νεοσυστάτῳ Τυπογραφείῳ, 1820. Βλ. καὶ *Λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς φιλοπονηθὲν μὲν ὑπὸ Κυριακοῦ Φιλοξένου τοῦ Ἐφεσιομάγνητος*. Ἐκδιδόμενον δὲ ἐγκρίσει καὶ ἀδεία τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, Τύποις Εὐαγγελικοῦ Μισαηλίδου, 1868 παραδίδει μόνον τὴν ὀνομασίαν "Δοξαστάριον" σ. 62.

³ Δοξαστάριον περιέχον τὰ δοξαστικά ὅλων τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν, τῶν τε ἑορταζομένων ἁγίων τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, τοῦ τε Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου. Μελοποιήθην παρὰ Ἰακώβου πρωτοψάλτου, τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐξηγηθὲν δὲ ἀπαραλλάκτως εἰς τὴν νέαν τῆς μουσικῆς μέθοδον, παρὰ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, ἐνὸς τῶν ἐφευρετῶν τῆς ῥηθείσης μεθόδου. Νῦν πρῶτον ἐκδοθὲν εἰς τύπον παρὰ Θεοδώρου Π.Π. Παράσχου Φωκαέως, ἐπιστάσις τοῦ αὐτοῦ, ἀναλώμασι δὲ τοῦ τε ἰδίου, καὶ τῶν Φιλομούσων συνδρομητῶν, τόμος πρῶτος, ἐκ τῆς ἐν Γαλατᾷ τυπογραφίας Ἰσάκ δὲ Κάστρου, ἁωλς'. 1836.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Η Ψαλτική Τέχνη τον ιη' αιώνα και η σχετική συμβολή τού Ιακώβου Πρωτοψάλτου

Ο ιη' αιώνας αποτελεί σημαντικότερη περίοδο από άποψη μουσικών φυσιογνωμιών αλλά και σημειογραφικών τάσεων-εξελίξεων τής Ψαλτικής Τέχνης⁴. Κατά την α' πεντηκονταετία του, ο τομέας τής κωδικογραφίας παρουσιάζει αξιοσημείωτη άνθηση. Ο Γερμανός Ιερομόναχος τής Μονής τής Αγίας Τριάδος τής εν Ολύμπω με 19 μουσικά αυτόγραφα, ο Ιγνάτιος Ιερομόναχος από την Σκόπελο με 10, ο Θεόδουλος Μοναχός ο Αινίτης με 4 χρονολογημένα αυτόγραφα και ο Δαβίδ Σκοπελίτης με 3 χρονολογημένα και ένα αχρόνιστο αποτελούν σημαντικούς κωδικογράφους με μεγάλη βιβλιογραφική δραστηριότητα κατ' αυτήν τήν περίοδο⁵. Πρόκειται για μια περίοδο σημαντικότερων ζυμώσεων στην οποία συντελείται η προετοιμασία για την νέα μεγάλη ακμή. Πρωτεργάτες αυτής της προδρομικής μετάβασης-εξέλιξης είναι τέσσερα πρόσωπα που καταφέρνουν να διαδραματίσουν πρωτεύοντα ρόλο στην δημιουργία των κατάλληλων προϋποθέσεων για την πολυαναμενόμενη ανανέωση τού μουσικογραφικού συστήματος, μιά τετρανδρία αποτελούμενη από τον

⁴ Κύριο πρόσωπο τής περιόδου αποτελεί αναμφίβολα ο αποδειχθείς επώνυμος τού οφφικίου τού Λαμπαδαρίου, Πέτρος Πελοποννήσιος, τού οποίου το συνθετικό έργο επέζησε και επιζεί περισσότερο παντός άλλου στην ψαλτική πράξη τών πόλεων, εν αντιθέσει με το έργο τού Ιακώβου, τού οποίου η αργή ανάπτυξη το περιόρισε μοιραία. Δεν φαίνεται άλλωστε να είναι καθόλου τυχαίο το γεγονός πως, στην πλήρη ακμή του, το μουσικό άστρο τού Ιακώβου δεν ανατέλλει παρά μόνο μετά τον πρόωρο θάνατο τού Πελοποννησίου Πέτρου (†1778).

⁵ Χατζηγιακουμή Μανόλη, *Χειρόγραφα Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς 1453–1820, Συμβολή στην ἔρευνα τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ*, Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1980, σ. 45.

Παναγιώτη Χαλάτζογλου, τον Ιωάννη Τραπεζούντιο, τον Κύριλλο Μαρμαρηνό και τον Δανιήλ Πρωτοψάλτη⁶. Ο Πρωτοψάλτης τῆς Μεγάλης τού Χριστοῦ Εκκλησίας, Παναγιώτης Χαλάτζογλου, υπήρξε όχι μόνο ικανός μελοποιός αλλά και πολυσχιδῆς μουσική φυσιογνωμία με έντονο θεωρητικό ενδιαφέρον για τις αλληλεπιδράσεις τῆς εκκλησιαστικῆς μουσικῆς με την λεγομένη «εξωτερική⁷». Την πορεία τού μαθητῆ του, Ιωάννη Τραπεζούντιου, που ανήλθε την ψαλτική ιεραρχία παραδειγματικά, ὡπως μαρτυροῦν τα μουσικά χειρόγραφα, (Δομέστικος μέχρι το 1727, χρημάτισε Λαμπαδάριος τα ἐπόμενα 7 ἔτη, για να λάβει τελικά τὸ οφφίκιο τού Πρωτοψάλτη τῆς Μεγ. Εκκλησίας το 1734⁸) θα χαρακτηρίσει ἡ έντονη τάση του για ἐξηγηματικὴ προσέγγιση τῆς σημειογραφίας⁹. Ο ἐπίσης μαθητῆς του Παναγιώτη Χαλάτζογλου, Κύριλλος Μαρμαρηνός, γνωστός για τις ἐξειδικευμένες ιστορικῆς του ἀναζητήσεις, φέρεται μὲν συνήθως ὡς (πρώην) ἐπίσκοπος Τήνου ἀποτελεῖ ὁμως σίγουρα τον συγγραφέα ενός σημαντικοῦ θεωρητικοῦ εγχειριδίου το ὁποῖο ἀπτεται τῶν ιδιωμάτων τῆς αραβοπερσικῆς μουσικῆς¹⁰. Ο τέταρτος τῆς τετρανδρίας, Δανιήλ Πρωτοψάλτης, θα διακριθεῖ διὰ «τὸ ἐμβριθὲς καὶ πλούσιον τῆς εὐρέσεως»¹¹. Τα τέσσερα αὐτὰ πρόσωπα σηματοδοτοῦν μια πεντηκονταετία (1720-1770) ἡ ὁποία ἐνῶ «ἀπὸ τῆ μιᾶ εἶναι περίοδος κάμψης καὶ στασιμότητος, ἀπὸ τὴν ἄλλη πρέπει νὰ χαρακτηριστῇ ὡς μεταβατικὴ καὶ προπαρασκευαστικὴ γιὰ τὴν ἐπόμενη, νέα μεγάλη ἐξόρμηση»¹². Σ' αὐτὴν τὴν ἐξόρμηση, στην ὁποία θα πραγματοποιηθεῖ ἐπίσης ἐξέλιξη τῆς εκκλησιαστικῆς μουσικῆς γραφῆς, ηγετικὸ ρόλο θα διαδραματίσουν δύο Πέτροι, ὁ Πελοποννήσιος καὶ ὁ Βυζάντιος¹³, ὁ δάσκαλος καὶ ὁ "μαθητῆς". Ο

⁶ Χατζηγιακουμῆ Μανόλη, ὅπ. π. σσ. 42-44.

⁷ Ὅπ. π. σ. 43.

⁸ Ὅπ. π. σ. 43.

⁹ Χρυσάνθου, *Θεωρητικὸν Μέγα τῆς μουσικῆς συνταχθὲν μὲν παρὰ Χρυσάνθου ἀρχιεπισκόπου Δυρραχίου τοῦ ἐκ Μαδύτων ἐκδοθὲν δὲ ὑπὸ Παναγιώτου Γ. Πελοπίδου Πελοποννησίου διὰ φιλοτίμου συνδρομῆς τῶν ὁμογενῶν*, Τεργέστη 1832, σ. XLIX. Βλ. ἐπίσης: Κ. Α. Ψάχου, *Ἡ Παρασημαντικὴ τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς, Ἦτοι ἱστορικὴ καὶ τεχνικὴ ἐπισκόπησις τῆς σημειογραφίας τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς*, Ἐν Αθήναις, Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1917, σσ. 65-95, Γρ. Θ. Στάθης, «Ἡ παλαιὰ βυζαντινὴ σημειογραφία καὶ τὸ πρόβλημα μεταγραφῆς τῆς εἰς τὸ πεντάγραμμον», *Βυζαντινὰ* 7 (1975), σσ. 214-16 καὶ τοῦ ἰδίου, *Ἡ Ἐξήγησις τῆς παλαιᾶς βυζαντινῆς σημειογραφίας*, Αθήναι 1978, IBM (Μελέται 2).

¹⁰ Χατζηγιακουμῆ Μανόλη, ὅπ. π. σ. 44.

¹¹ Χρυσάνθου, ὅπ. π. σ. L.

¹² Χατζηγιακουμῆ Μανόλη, ὅπ. π. σσ. 42.

¹³ Βλ. Γρ. Θ. Στάθης, «Ἡ σύγχυση τῶν τριῶν Πέτρων», *Βυζαντινὰ* 3 (1971), σσ. 213-251.

πρώτος, χαλκέντερος, κατορθώνει με την πρωτοφανή δράση του, μέσα στο βραχύ χρονικό διάστημα της ζωής του, (1730-†1778), να παράγει ένα τεράστιο σε έκταση και ευρηματικότητα πρωτότυπο συνθετικό έργο¹⁴. Πέρα όμως από αυτό ο Πέτρος ασχολήθηκε με αξιοπρόσεκτη επιμονή και με την εξήγηση της σημειογραφίας. Ο δεύτερος, μαθητής τού πρώτου, εμφανίζεται στα τέλη τού ιη' αιώνα. Είναι ο Πέτρος ο Βυζάντιος, ο αποκαλούμενος και Φυγάς εξ αιτίας της φυγής του αρχικά στην Χερσώνα και στην συνέχεια στο Ιάσιο λόγω της απαγορευμένης στους ψάλτες τού Πατριαρχείου δευτερογαμίας του¹⁵. Γεννημένος στο Νεοχώριο τού Βοσπόρου, ο «ιδίως ἐξασκηθείς εἰς τὸ εἶδος τῆς μετροφωνίας παρὰ Πέτρῳ Πελλοποννησίῳ τῷ Λαμπαδαρίῳ»¹⁶ έγκριτος μουσικός, τον οποίον χαρακτήριζε «τὸ εὐτακτον ...καὶ εὐρυθμον τῆς ψαλμωδίας»¹⁷, κατατάσσεται στους λαμπρότερους διακόνους τών πατριαρχικῶν αναλογίων με θητεία περίπου 25 χρόνων (δομέστικος το διάστημα 1771-1789, λαμπαδάριος το 1789-1800 και εν τέλει πρωτοψάλτης την πενταετία 1800-1805 περίπου)¹⁸. Η μακρόχρονη συνθετική αλλά και εξηγηματική δραστηριότητά του θα κληροδοτήσει ένα ογκώδες (κυρίως εξηγητικό) έργο (στο οποίο μάλιστα βρίσκονται και αρκετά αυτόγραφα του, κάποια εκ τών οποίων δυστυχώς αχρόνιστα)¹⁹.

¹⁴ Γρ. Θ. Στάθης, «Πέτρος Λαμπαδάριος ὁ Πελοποννήσιος ὁ ἀπὸ Λακεδαίμονος· ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του (†1778)», *Λακωνικαὶ Σπουδαὶ* 7 (1983), σσ. 123-124. Βλ. επίσης και Ἀντωνίου Ε. Ἀλυγιζάκη, «Μορφολογικὲς παρατηρήσεις στὸ ἔργο τῶν μελουργῶν Πέτρου λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου καὶ Ἰακώβου Πρωτοψάλτου (ιη' αἰ.)», *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς* 71 (1988), σσ. 299-301.

¹⁵ Γεωργίου Ι. Παπαδοπούλου, Προέδρου τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μουσικοῦ Συλλόγου «Ὁρφέως», *Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων ἄχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἀκμάσαντες ἐπιφανέστεροι μελωδοί, ὕμνογράφοι, μουσικοὶ καὶ μουσικολόγοι. Ἐν Ἀθήναις, Τυπογραφεῖον καὶ βιβλιοπωλεῖον Κουσουλίνου καὶ Ἀθανασιάδου παρὰ τῷ ναῷ τῶν ἁγίων Θεοδώρων*, 1890, σ. 325. Παρὰ το θυελλώδες, γιὰ τὴν εποχὴ, σκάνδαλο που οδήγησε στὴν προσωινυμία του αὐτῇ, ὅτι τελικὰ ἐπέζησε στὸν χρόνο δὲν ἦταν τὸ εφῆμερο ἀλλὰ τὸ οὐσιαστικόν· ἡ παραδόση, τιμῶσα τὴν μαθητεία του στὸν συνώνυμό του δάσκαλο, κατέστησε τὶς συνθέσεις του γνωστὰς με τὸν χαρακτηρισμὸ "τοῦ Μαθητοῦ". Βλ. Γεωργίου Ι. Παπαδοπούλου, ὅπ. π. σ. 325.

¹⁶ Ὁπ. π. σ. 324.

¹⁷ Ὁπ. π. σ. 324.

¹⁸ Χ. Γ. Πατρινέλη, «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Α' – Πρωτοψάλται, Λαμπαδάριοι καὶ Δομέστικοι τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας (1453-1821)», *Μνημοσύνη* 2 (1969), σσ. 80, 86, 87 καὶ 90. Βλ. ἐπίσης καὶ Χατζηγιακουμῆ Μανόλη, ὅπ. π. σ. 47.

¹⁹ Χατζηγιακουμῆ Μανόλη, ὅπ. π. σ. 48.

Α. Κουμεντάκη, Ίάκωβος ό Ήρωτοψάλτης –Βιοεργογραφικά στοιχεία

Το έργο τους συντελείται σε μία περίοδο κατά την οποία η κωδικογραφία, η μελοποιία κι η ενασχόληση με το καθαρά θεωρητικό πεδίο θα γνωρίσουν νέα άνθιση, ενώ η εξήγηση παλαιότερων συνθέσεων χαρακτηρίζεται αμετάκλητα από την χρήση ολοένα και περισσότερων σημαδιών για την καταγραφή τών Θέσεων. Η εξήγηση συνεπάγεται την σταδιακή εξάλειψη τών παλαιών μεγάλων υποστάσεων, καθώς -ολοφάνερα πλέον- λαμβάνουν χώρα όλο και περισσότερες, συνεχώς αυξανόμενες, σημαντικές τροποποιήσεις τού μουσικογραφικού συστήματος με κύριο γνώμονα την απλοποίησή του. Πρόκειται πράγματι για μια περίοδο, η οποία «είναι από τις πιο γόνιμες στην ιστορία τής εκκλησιαστικής μουσικής κατά τήν Τουρκοκρατία»²⁰.

²⁰ Χατζηγιακουμή Μανόλη, όπ. π. σ. 51. Όσον αφορά στην συγκεκριμένη ιστορική περίοδο από μουσικολογικής απόψεως βλ. και Χ. Γ. Πατρινέλη, όπ. π. σσ. 64-66.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

Βίος και ἔργο τοῦ Ιακώβου Πρωτοψάλτου

Οπως συμβαίνει με τούς περισσότερους υπηκόους τῆς Οθωμανικῆς Αυτοκρατορίας, ἡ ἡμερομηνία γεννήσεως τοῦ Ιακώβου δυστυχῶς δεν ἐξάγεται με ἀκρίβεια ἀπὸ καμία πηγή, μποροῦμε ωστόσο να υποθέσουμε ὅτι γεννήθηκε γύρω στο 1740-1745²¹.

Ἀν καὶ ὁ γνωρίζων τὸν Ιάκωβο ἐκ τοῦ συνεγγυς Νικηφόρος Καντουνιάρης ονομάζει αὐτὸν "Βυζάντιον"²² ἡ καταγωγή του φαίνεται πὼς ἦταν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, σύμφωνα τόσο με τὸν Χρυσάνθο²³ ὅσο καὶ με τὸν Γεώργιο Παπαδόπουλο²⁴. Μολονότι ἡ προσωνυμία "Πελοποννήσιος" δεν ἀναγράφεται στα χειρόγραφα, σὲ ἐπιστολή του, τῆς 28ης Ιουλίου 1799, ὁ Πατριάρχης Νεοφύτος ὁ Ζ' ἀνακηρύσσει τὸν Πρωτοψάλτη τοῦ Πατριαρχείου "Πατριαρχικό ἐξάρχο" τῆς μονῆς Ζερμπίτσης στὴν Λακωνία²⁵. Ἀν ἡ κοινὴ του καταγωγή με τὸν ἕτερο μεγάλο σύγχρονό του Λακεδαίμονα, τὸν Πέτρο,

²¹ Ἡ πρώτη ἀναφορὰ τοῦ ὀνόματός του γίνεται στὸν 'Πατριαρχικό Κώδικα' με ἀριθμὸ Ρ' (100), ὅπου ἀναγράφεται ὅτι, κατὰ τὸ ἔτος 1764, ἦταν α' δομέστικος (τοῦ δεξιού δηλαδὴ χοροῦ) με ετήσιο μισθὸ 120 γρόσια. Βλ. Γρ. Θ. Στάθη, «Ιάκωβος Πρωτοψάλτης ὁ Βυζάντιος (†23 Ἀπριλίου 1800)», *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν* ΛΒ' (1997), σ. 319. Στὴν θέση αὐτὴ θα παραμείνει σχεδὸν μία εικοσαετία, με πρωτοψάλτες πρῶτα τὸν δάσκαλό του Ιωάννη Τραπεζούντιο καὶ μετὰ τὸν θάνατο τοῦ τελευταίου (†1770) με τὸν διαδεχθέντα αὐτόν, Δανιήλ. Σχετικὰ με τὴν μουσικὴ ἐξέλιξη καὶ τὰ οφφίκια τοῦ Ιακώβου βλ. Γρ. Θ. Στάθη, ὅπ. π. σ. 320.

²² Ξηροποτάμου 318, χφ. Νικηφόρου Καντουνιάρη τοῦ Χίου, φ. 140α ἐξῆς. Πρβλ. Γρ. Θ. Στάθη, *Τὰ χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς - Ἁγίων Ὁρος*, τόμος Α', Ἀθῆναι 1975, σ. 148.

²³ Χρυσάνθου ἐκ Μαδύτου, ὅπ. π. σ. XXXVI.

²⁴ Γ. Παπαδοπούλου, ὅπ. π. σ. 315.

²⁵ Βλ. Θ. Σιμπούλου, *Ἡ ἱερὰ μονὴ Ζερμπίτσης*, Ἀθήνα 1966, σσ. 44-45, ὑποσημ. 50.

υπήρξε πράγματι γεγονός και όντως οι συμπατριώτες Πελοποννήσιοι «έψαλλαν πάντοτε αντικρυστά στα πατριαρχικά αναλόγια»²⁶, τότε υπάρχει μία ακόμα διάσταση στην (όποια) αντιπαλότητά τους, εκείνη της (προερχόμενης από την αρχαία Ελλάδα) ευγενούς -ή μη- άμιλλας περί αποδείξεως του "αρίστου της (Κωνσταντινού)πόλεως".

Η εξέλιξη/σταδιοδρομία του στην ψαλτική ιεραρχία των πατριαρχικών αναλογίων κι η παρελκόμενη διαδοχή του στα οφφίκια υπήρξε υποδειγματική/παραδειγματική²⁷: δομέστικος (τού δεξιού και πιθανόν νωρίτερα τού αριστερού χορού) πρωτοδιορισμένος σε άγνωστη ημερομηνία, λαμπαδάριος σίγουρα το 1784 και πρωτοψάλτης την τελευταία ενδεκαετία της ζωής του, 1789-†1800.

Ο Ιάκωβος δίδαξε τόσο στην κατά το έτος 1776 συσταθείσα Δεύτερη Πατριαρχική Μουσική Σχολή²⁸ όσο και στην κατά το έτος 1791 συσταθείσα Τρίτη, όταν: «Τὴν 1 Δεκεμβρίου 1791, διὰ συνοδικῆς πράξεως τοῦ Νεοφύτου Ζ', ἀπεφασίσθη νὰ δίδεται ἐπίδομα 400 γροσίων ἐτησίως εἰς τὸν πρωτοψάλτην Ἰάκωβον διὰ νὰ διδάσκη εἰς τὴν πατριαρχικὴν μουσικὴν σχολήν. Ὁ τακτικὸς ἐτήσιος μισθὸς τοῦ Ἰακώβου ὡς πρωτοψάλτου ἦτο 600 γρόσια²⁹».

Με τον μισθό του ως πρωτοψάλτη και δασκάλου στην Μουσική Σχολή νά έχει πολλαπλασιαστεί, η θητεία τού Ιάκωβου φαίνεται πολυποίκιλη όχι όμως και απρόσκοπτη, καθώς η συνύπαρξη εντός τού πατριαρχικού περιβάλλοντος των προκριτοτέρων μουσικών (και όχι μόνο) ήταν κάθε άλλο παρά εύκολη υπόθεση³⁰:

²⁶ Γρ. Θ. Στάθης, «Ιάκωβος Πρωτοψάλτης ο Βυζάντιος» σ. 320.

²⁷ Η σπουδαιότητα που αποδόθηκε στην λατρευτική μουσική απ' την Μεγάλη Εκκλησία αποδεικνύεται με τον καλύτερο τρόπο απ' την φροντίδα την οποία επέδειξε στην, μετά από μακροχρόνια μαθητεία, κατά απαράβατη διαδοχή αναρρίχηση των πατριαρχικών ψαλτών στα οφφίκια της όπως και στην ιδιαιτέρως σπάνια πρόσληψή "έξωθεν" μουσικών στ' αναλόγιά της οσοδήποτε ταλαντούχοι ή καλλίφωνοι και αν υπήρξαν. (Η πρόσληψη τού Πέτρου Πελοποννησίου ακριβώς ανήκει στις σπάνιες αυτές εξαιρέσεις).

²⁸ Βλ. και σ. 29 τού παρόντος.

²⁹ Χ. Γ. Πατρινέλης, όπ. π. σ. 79. Στο έργο του Συμβολαί... ο Γεώργιος Παπαδόπουλος αναφέρεται αναλυτικά στις σχολές εκκλησιαστικής μουσικής "κατά τούς Κάτω Χρόνους" (=μετά την άλωση) (σσ. 370-393) και τους Μουσικούς Συλλόγους των ημερών του (σσ. 394-432).

³⁰ Η συγκεκριμένη εποχή, (όπως όλες άλλωστε οι εποχές), φαίνεται πως κάθε άλλο απροβλεπτό υπήρξε, πολύ περισσότερο που, κατά την περίοδο της Οθωμανοκρατίας, ο φατριασμός που παρατηρείται σε όλα τα κέντρα εξουσίας (και της θρησκευτικής) φαίνεται πως γιγαντώθηκε στους κόλπους τού Πατριαρχείου εξαιτίας των προνομίων που απολάμβανε κατά καιρούς από την Υψηλή Πύλη. Τα πρόσωπά της, (όπως όλα άλλωστε τα πρόσωπα), αν και δεν υπήρξαν αμέτοχα παθών ούτε άμοιρα λαθών, υπήρξαν ωστόσο

Α. Κουμεντάκη, **Ίάκωβος ὁ Πρωτοψάλτης** —Βιοεργογραφικά στοιχεία

«Ὅτε δὲ ἐπλήρωσε τὸ κοινὸν χρέος ὁ Πρωτοψάλτης Ἰωάννης, καὶ ἔγινε Πρωτοψάλτης ὁ Δανιήλ, ἔπρεπε μὲν νὰ γένη Λαμπαδάριος ὁ Ἰάκωβος ὡς δεξιὸς δομέστικος³¹· ὁ δὲ Πέτρος διὰ μεσιτείας δυνατωτέρων παραβὰς τὴν τάξιν, ἔγινε λαμπαδάριος καὶ ἐπῆρε δομέστικόν του τὸν Βυζάντιον Πέτρον. Ἐκ τούτου γοῦν ἐφθονεῖτο, λέγουσιν, ὑπὸ τε τοῦ Ἰακώβου καὶ τοῦ διδασκάλου Δανιήλ, καὶ ἐσώζετο ἐν αὐτοῖς μῖσος κρυπτὸν μὲν, ὑπεφαίνετο δὲ καὶ ἐνίστε³²».

Οἱ περιπέτειες τοῦ Ἰακώβου δεν τελειώνουν με τὸν θάνατο τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου καὶ τὴν ἀνοδό του στο ὑπάτο ψαλτικὸ οφφίκιο· ὡς λαμπαδάριός του ὀρίζεται ὁ Πέτρος "ὁ Μαθητής" (τοῦ Πελοποννησίου), ὁ ὁποῖος φαίνεται πὺς συνέχισε τὴν ἐχθρὰ τοῦ δασκάλου του πρὸς τὸν Ἰάκωβο με τὴν ἴδια ἀμείωτη, ἀν ὅχι καὶ ἀυξημένη, ἐνταση:

«Ἦκμασεν ὁ Ἰάκωβος περὶ τὸ αἰψὺ ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ. Ἐμέλισε βίβλον ὅλην τὸ Δοξαστικόν, ὁκτὼ δοξολογίας, συνέτεμε τὰ μεγάλα κεκραγάρια, καὶ τὸν πολυέλεον τοῦ Δανιήλ. Διώρθωσε τὰ σφάλματα, τὰ ὅποια ἐξ αἰτίας τῆς ἀμελείας τῶν τυπογράφων εὐρίσκοντο εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς βίβλους προτροπῇ Γρηγορίου Πατριάρχου. Ἦν γραμματικὸς καλός· ἦτον καὶ ψάλτης ἄριστος, ἀν δὲν ἦτον κακὸ ῥυθμός. Διότι ἀγνοῶν τοὺς κανόνας τῆς ῥυθμικῆς καὶ ποιητικῆς, διὰ νὰ φυλάξῃ τάχα τὸ νοημα τοῦ τροπαρίου, δὲν ἐφύλαττε τὸν ῥυθμὸν τῶν προσομιῶν· διὰ τὰ ὅποια Πέτρος ὁ Βυζάντιος ὢν τότε Λαμπαδάριος, ἠγανάκτει μεγάλως³³».

Ὁ Ἰάκωβος «γὰ νὰ εἶναι ἀ' δομέστικος, ἀνεξάρτητα ἀν δὲν θήτευσεν πρὶν ὡς β' δομέστικος, θὰ πρέπει νὰ ἦταν ἐντελής καὶ ἐμβριθὴς ψάλτης συμψάλλοντας μὲ τὸν πρωτοψάλτη τότε Ἰωάννη τὸν Τραπεζούντιο³⁴». Ἡ ἀνταπόκρισή του ἄλλωστε σὲς ὑψηλὲς ἀπαιτήσεις πού ἀπαιτοῦσε ἡ πρόσληψη στα

εξέχουσες/εμβληματικὲς μορφές τῆς Ἐκκλησίας, τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Τέχνης (ἀν καὶ ὅχι βέβαια χάρις στὰ πάθη τους καὶ τὰ λάθη τους ἀλλὰ παρὰ τὰ πάθη τους καὶ τὰ λάθη τους). Βλ. καὶ τὰ ἤδη σχετικῶς ἀναφερθέντα σὲς τὴν ὑποσημ. 15.

³¹ «Ἐκ τῆς θέσεως τοῦ πρώτου δομεστικὸν προήρχετο ὁ ἐκάστοτε λαμπαδάριος». Ἀγγέλου Λ. Βουδούρη, «Οἱ μουσικοὶ χοροὶ τῆς Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς κάτω χρόνους», Ὁρθοδοξία Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1935, Ἀνατύπωση: Κώδικες τῆς Ὁρθοδόξου Βυζαντινῆς Αἰσματοδίας, τόμ. 18 Μουσικολογικὰ Ἀπομνημονεύματα, Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1947, Ἐκδοσις πρώτη, Εὐρωπαϊκὸ Κέντρο Τέχνης, Ἀθῆναι 1998, σ. 8 (τῆς ἀνατύπωσης).

³² Χρυσάνθου, ὅπ. π. σ. XL.

³³ Χρυσάνθου, ὅπ. π. σ. XXXVI.

³⁴ Γρ. Θ. Στάθη, ὅπ. π. σ. 319.

πατριαρχικά αναλόγια³⁵ και η μακρόχρονη θητεία πού αυτή συνεπαγόταν δίπλα στους αριστείς τών ψαλτών —ο ίδιος ο Χρυσάνθος μαρτυρεί πως ο Ιάκωβος «ἐβαινεν τοῖς ἵχνεσιν ἐμμόνως τῶν διδασκάλων του»³⁶— μάλλον αποκλείει τήν ύπαρξη ενός τόσο σοβαροῦ ελαττώματος στην τέχνη τού Ιακώβου. Ὑπέρ τού ευρύθμου κι ὄχι τού κακορhythμου του συνηγορούν ἄλλωστε και οι διακρινόμενες για τό εὔτακτο τού ρυθμοῦ τους πρωτότυπες συνθέσεις του. Ἀρκετά ειρωνικά πάντως για την προβληματική καλλιτεχνική τους συνδιακονία, θα εἶναι ο Πέτρος αὐτός που θα τον διαδεχθεί στο αξίωμα τού πρωτοψάλτου, το 1800, με σκοπό νά εξαφανίσει ἀπό την μνήμη τῆς Ἱστορίας τον μισητό του προκατόχο. Ἀκόμα πιο ειρωνικά, θα εκδιωχθεί ατιμωτικά ἀπό το αξίωμά του, μόλις μια πενταετία αργότερα, πρό τού προλάβει να πραγματοποιήσει τον ευσεβή του πόθο...

Ο Ιάκωβος, ὅπως ὅλες οι μεγάλες προσωπικότητες, γέννησε στους συγχρόνους του τα πλέον αντικρουόμενα συναισθήματα, ἀπό τον ισόβιο φθόνο μέχρι την διά βίου αγάπη. Παρά την απάδουσα προς την χύδην οικειότητα διπλή ιδιότητά του, τού γραμματέως δηλαδή και ψάλτου τού Πατριαρχείου, οι αγαπώντες τον διδάσκαλό τους και οι φιλώντες αὐτόν σύγχονοί του απευθύνονται σ' αὐτόν με τα χαϊδευτικά προσωνύμια "Ιακωβάκης", "Διακουμής" και "Γιακουμάκης". Ἐτσι, στον ἀντίποδα τῆς μαρτυρίας τού Χρυσάνθου, βρίσκεται ἐκείνη τού μαθητή τού Ιακώβου, Νικηφόρου Καντουνιάρη, ο οποίος περιγράφει τον δάσκαλό του ως ἕναν αγαπητό και προσηνή στους μαθητές του δάσκαλο:

«*Ίακωβος ὁ Βυζάντιος καὶ Πρωτοψάλτης τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὁ εὐδοκιμήσας παρὰ πᾶσι ὡς λόγιος ἐν τοῖς ἰδιομέλοις καὶ εἰρμολογικοῖς τροπαρίοις· ἤκμασε δὲ ἐν τῷ τέλει τοῦ ιζ' (=ιή) αἰῶνος. Ἠδύτατος, ἄστειότατος καὶ ὁ μόνος προθυμότατος πρὸς τοὺς μαθητάς του καὶ φιλόκαλος*»³⁷.

Ὅποιον ρόλο ὅμως κι αν διαδραμάτισε (ἢ δεν διαδραμάτισε) ο Ιακώβος στην κατάσταση τών ψαλτικῶν "παρασκηνίων"(!), στο (μόνο σημαντικό ἐπὶ τῆς ουσίας) προσκηνίο η συμβολή του υπήρξε καθοριστική και μάλιστα σ' ἕνα σοβαρό θέμα που ἐγέρθηκε στους μουσικούς κόλπους τού Πατριαρχείου. Ο Ιάκωβος, γνήσιος εκφραστής, ἐραστής κι υπέρμαχος τῆς παράδοσης ο

³⁵ «Ἐν δὲ τῇ προσλήψει τῶν δομεστίκων ἐλαμβάνετο πρόνοια ὅπως οὗτοι διακρίνονται ἐπὶ πλουσία, μεγάλη, εὐστρόφῳ καὶ μελωδικῇ φωνῇ καὶ ἐπὶ στηθικῇ ἀντοχῇ». Ἀγγέλου Λ. Βουδούρη, ὁπ. π. σ. 8 τῆς ἀνατύπωσης.

³⁶ Θεωρητικόν...σ. LI.

³⁷ Ξηροποτάμου 318, χφ. Νικηφόρου Καντουνιάρη τοῦ Χίου, φ. 140α ἐξῆς. Πρβλ. Γρ. Θ. Στάθη, *Τὰ χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς - Ἁγίου Ὄρους, τόμος Α'*, Ἀθῆναι 1975, σ. 148.

οποίος στηλίτευσε με προφητικό ζήλο κάθε σχετικό νεωτερισμό, «...ἐπολέμησε σπουδαίως τὸ μεταρρυθμιστικὸν σύστημα τοῦ Ἀγαπίου τοῦ Παλλιέρμου³⁸ καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴν παρασημαντικὴν αὐτοῦ»³⁹. Πράγματι, ανέλαβε μόνος το ἔργο τῆς ἀντίστασης στὴν προσπάθεια ἐπιβολῆς καὶ καθιέρωσης τοῦ ὀθνείου (δυτικότροπου) μουσικοῦ συστήματος: «Ὁ δὲ διάδοχος τοῦ Δανιὴλ Ἰάκωβος ὁ Πρωτοψάλτης, ἀκριβῶς φυλάττων τὰ παραδεδομένα, τοῖς ἵχνεσιν ἐμμόνως βαίνων τῶν διδασκάλων του, δὲν ἔχαιρε τόσον εἰς νεωτερισμούς⁴⁰. Ὅθεν ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν Ἀγάπιος Παλλιέρμος Χίος, ἀρκετὰ πεπαιδευμένος εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Μουσικὴν, καὶ παρρησιασθεὶς εἰς τὸν Πατριάρχην Κύριον Γρηγόριον, ἀνέφερεν εἰς τὴν Παναγιότητά του καὶ εἰς ὅλην τὴν ἱερὰν Σύνοδον, ἀφ' οὗ ἀπέδειξε πολλὰ ἐλαττώματα τῆς γραφῆς, τὴν ὁποίαν τότε μετεχειρίζοντο οἱ ἐκκλησιαστικοὶ μουσικοί, ὅτι συμφέρει νὰ διδαχθῶσιν οἱ ψάλται τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἐν σύστημα μουσικῆς, συντεθειμένον ἀπὸ αὐτὸν πεπρωκισμένον μὲν ἀπὸ τὰ προτερήματα τοῦ συστήματος τῶν Εὐρωπαίων, ἀμέτοχον δὲ τῶν ἐλλειμμάτων αὐτοῦ. Καὶ οὕτω νὰ φροντίσωσι καὶ αὐτοί, ἢ

³⁸ Τὴν ὀρθογραφία τοῦ ονόματος παραδίδει ὁ μὲν Γεώργιος Παπαδόπουλος με δύο λάμδα ὁ δὲ Χρῦσανθος με ἓνα.

³⁹ Γεωργίου Ἰ. Παπαδοπούλου, ὅπ. π. σ. 316. Ἡ σπουδαιότητα τοῦ ὅλου θέματος καταδεικνύεται κι ἀπὸ τὴν ἀνατύπωση τῶν σχετικῶν παρατηρήσεων τοῦ Παπαδοπούλου, ἀντὶ ἄλλου ἐπιλόγου, στο τέλος τῆς προλογισμένης ἀπὸ τὸν Γρ. Θ. Στάθη ἀναστατικῆς ἐπανεκδόσεως ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο Ἐκδόσεις - Γκαλερί Κουλτούρα σ' ἓναν τόμο τοῦ Εἰρμολογίου τῶν Καταβασίων τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου καὶ τοῦ Συντόμου Εἰρμολογίου τοῦ Πέτρου Βυζαντίου (Ἀθήνα 1982). Βλ. σχετικὰ καὶ: Flora Kritikou, «Accepting or rejecting liturgical rules in the Ecumenical Patriarchate of Constantinople in the 18th century. Attempts at Notational Reform: The case of Agapios Paliermos and Jacob the Protopsaltes». Το κείμενο, ἀρχικὰ ἐπιστημονικὸ ἔγγραφο στο International Medieval Congress of the Leeds University (2012), βρίσκεται ἐπὶ τὴν ἱστοσελίδα <http://musicologypapers.ro/articole/MP-28-2-FLORA%20KRITIKOU-046-059.pdf>.

⁴⁰ Ἡ θέση τῆς πρωτοψαλτίας φαίνεται πὼς υπῆρξε ἀνέκαθεν συνυφασμένη με τὴν συντηρητικὴ τάση ἀντίθετα μ' αὐτὴν τῆς λαμπαδαρίας. «Ὁ πρωτοψάλτης...ἦτο...αὐστηρὸς, ἀρχαιοτρόπος, φανατικὸς, μισόκαινος...αὐστηρὸς διδάσκαλος, ἀρχαιολάτρης!...Ἡ θέσις τοῦ λαμπαδαρίου εἶναι λεπτὴ καὶ δυσχερής...Ὁ λαμπαδάριος ὡς νεώτερος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοῦ πρωτοψάλτου, ἐπλησίαζε περισσότερον τὸ σύγχρονον πνεῦμα ὡς πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῆς γραφῆς τοῦ μέλους.» Ἀγγέλου Α. Βουδούρη, ὅπ. π. σσ. 8-10. Εἰάν λάβει κανεὶς υπ' ὄψιν τὴν ἐξαιρετικὴν ἐπίδοσιν/τάσιν τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου ἐπὶ τὴν ἀπλούστευσιν/ἀνάλυσιν τῆς γραφῆς, τότε ἡ προσπάθειά του ν' ἀναλάβει τὴν θέσιν τῆς ἐκπροσωποῦσας τὸν ἀνανεωτισμὸν λαμπαδαρίας ἔστω καὶ με ἀπάδοντα τρόπο ("διὰ μεσιτείας δυνατωτέρων παραβὰς τὴν τάξιν") ἐξηγεῖται ἀκόμη περισσότερο. Προφανῶς, γιὰ τὸν δομέστικο στο μουσικὸ δαιμόνιο τοῦ οὐοοίου υποκλίθησαν τελικὰ οἱ αἰῶνες ἡ λαμπαδαρία δὲν ἀποτελοῦσε ἀπλὴ προαγωγή ἀλλὰ κάτι πολὺ περισσότερο· τὸ καταλληλότερο ἐφαλτήριο ἀπὸ τὸ οὐοοίο θὰ μποροῦσε νὰ πρεσβεύσει τὰ καλλιτεχνικὰ πιστεύω του σ' ολόκληρο τὸν ὀρθόδοξο κόσμον.

νὰ διορθώσωσι τὸ Ἐκκλησιαστικὸν σύστημα, δόντες τοὺς πρέποντας λόγους, ἢ νὰ ἐφεύρωσιν ἄλλο νεώτερον, ἢ νὰ κρατήσωσι τὸ παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἀγαπίου προσφερόμενον, καὶ κατ' αὐτὸ νὰ μεταγράψωσιν ὅλα τὰ ὁποῖα ἡξεύρουσιν Ἐκκλησιαστικὰ μέλη. Μὲ τοιούτους λόγους κατέπεισε τὴν Παναγιότητά του, τὸν δὲ Ἰάκωβον δὲν ἠδυνήθη νὰ διασείσῃ παντελῶς. Ὅθεν ἐδόθη μὲν προσταγὴ νὰ διδάσκῃ ἐν τῷ Πατριαρχείῳ ὁ Ἀγάπιος, καὶ νὰ διδάσκωνται πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ οἱ Δομέστικοι. Διὰ τὸ ἀκατάπειστον ὁμῶς τοῦ Πρωτοψάλτου Ἰακώβου, καὶ διὰ τὰς εἰρωνείας του πρὸς τὴν προφορὰν καὶ τὸν τρόπον τῆς διδάξεως τοῦ Ἀγαπίου, δὲν ἔγινεν καρπός»⁴¹.

Ἡ μακρόχρονη θητεία του στα πατριαρχικά ἀναλόγια κι ἡ προσκόλλησή του στην παράδοση ἀπέδωσαν περὶ τράνα τοὺς καλλιτεχνικοὺς τοὺς καρπούς κατὰ τὴν περίοδο τῆς πρωτοψαλτίας του:

«Ὁ Ἰάκωβος ἦτο πιστὸς φύλαξ τοῦ σεμνοπρεποῦς ἐκκλησιαστικοῦ ὕφους, διασώζων πάντοτε ἐν τῇ ἐκτελέσει τὰς ἀρχαίας γραμμάς, ἅς μετὰ φανακότητος διετήρει ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ, ὧν ἀκριβὲς ἀντίγραφον τῆς παλαιότερας αὐτοῦ ἐποχῆς»⁴².

Ὁ Ἰάκωβος δραστηριοποιεῖται (κι ἐπομένως ἐπαινεῖται) ποικιλότροπα. Σὲ μια ἐποχὴ που ἡ (συνώνυμη τῆς διατηρήσεως ἐθνικῆς ταυτότητος) γνώση τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας κάθε ἄλλο παρὰ αὐτονόητη υπῆρξε, ἐπαινεῖται ὡς "γραμματικὸς καλὸς"⁴³ καὶ "λόγιος"⁴⁴. Φαίνεται πὺς οἱ χαρακτηρισμοὶ αὐτοὶ δὲν ἀνήκουν στα πλαίσια τῆς γαλαντομίας με τὴν ὁποία ἀναφέρονται οἱ συγγραφεῖς στοὺς οφφικιάλιους ἀλλὰ ἀνταποκρίνονται στὴν πραγματικότητα· Ὁ Ἰάκωβος ὄχι μόνον υπῆρξε γραμματέας τοῦ πατριαρχικοῦ γραφείου, ἀλλὰ φαίνεται πὺς ὅσον ἀφορούσε στὶς φιλολογικὲς τοῦ ἐπιδόσεις ἀπολάμβανε τῆς ἀπόλυτης ἐμπιστοσύνης τοῦ περιβάλλοντός του καὶ μάλιστα τοῦ (κατοπινού Ἐθνομάρτυρος) Γρηγορίου τοῦ Ε', με τὴν προτροπὴ τοῦ ὁποίου «ἐπιθεωρήσας διώρθωσε καὶ τὰ εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς βίβλους παρεισφρήσαντα κατὰ καιροὺς λάθη, ἀβλεψία τυπογραφικῇ⁴⁵» κατὰ τὴν διάρκεια τῆς πρώτης πατριαρχείας του (1797-1798).

⁴¹ Χρυσάνθου, ὅπ. π. σσ. LI-LII.

⁴² Ἀγγέλου Α. Βουδούρη, *Κώδικες τῆς Ὁρθοδόξου Βυζαντινῆς Αἰσματοπιδίας*, τόμ. 17 Μουσικοκριτικά, Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1945, Ἔκδοσις πρώτη, Εὐρωπαϊκὸ Κέντρο Τέχνης, Ἀθῆναι 1998, σ. 209.

⁴³ Χρυσάνθου, ὅπ. π. σ. XXXVI.

⁴⁴ Ξηροποτάμου 318, χφ. Νικηφόρου Καντουνιάρη τοῦ Χίου, φ. 140α.

⁴⁵ Γεωργίου Ι. Παπαδοπούλου, ὅπ. π. σ. 316.

Απόρροια τῆς διττῆς του μορφώσεως, φιλολογικῆς καὶ μουσικῆς, υπῆρξε καὶ τὸ ὅτι ὁ Ιάκωβος «πρῶτος εἰς τὸ κατὰ νόημα μελοποιεῖν ὑπῆρξεν»⁴⁶. Πρόκειται ἄλλωστε γιὰ τὸν μόνον ἰσως μουσικὸ τῆς μεταβυζαντινῆς περιόδου στὴν θεοσέβεια καὶ τὴν ταπεινοφροσύνη τοῦ ὁποῖου γίνονται ἐπαναλαμβανόμενες, ρητές αναφορές στὶς πηγές. Ἡ ἀσκητικὴ ἀρετὴ τῆς "μνήμης θανάτου" φαίνεται πῶς τὸν ἀκολουθοῦσε καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ βίου του συνδεόμενη μάλιστα με μιὰ ἰδιαίτερότητα ἀνεκδοτολογικοῦ χαρακτήρα:

«1800 - Ἀπριλίου 23. - Ὁ μουσικολογιώτατος κύριος Ιάκωβος ὁ τῆς Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας Πρωτοψάλτης ἀπῆλθεν εἰς τὰς αἰωνίους μονάς. Ἄνδρας ἐν φρονήσει τε καὶ μαθήσει, θεοσεβής, ὀρθόδοξος, φιλακόλουθος καὶ τέλειος τῆς χριστιανικῆς πολιτείας· διὰ τοι τοῦτο ἔλεγε συνεχῶς, ὅτι εἰς τὰς 23 τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς τεθνήσκει, ἐπεὶ ἔλεγε τὸν ἅγιον Γεώργιον δουλεῦει, διὰ τοῦτο ἀνάγκη πᾶσα αὐτῷ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγίου Γεωργίου τεθῆναι. Ὅθεν ὁ ἅγιος ὑπακούσας τῆς δεήσεως αὐτοῦ, κατὰ τὴν αὐτοῦ ἡμέραν ἀπῆλθεν πρὸς Κύριον»⁴⁷.

Ἡ τέχνη τοῦ Ιακώβου δεν θα πεθάνει μαζί του:

Ἐκτός τοῦ μνημονευομένου ἀκολουθῶς Ἀναστασίου Προικονησίου, γραφέως τοῦ Δοξασταρίου, χφ. Ζακύνθου 17, τοῦ ἔτους 1795, ὁ Ιάκωβος «ἀνάδειξε μαθητὰς κληρονόμους γενομένους τοῦ ὕφους τῆς πατριαρχικῆς ἐκκλησιαστικῆς ψαλμωδίας ἐν οἷς Μανουὴλ τὸν Πρωτοψάλτην, Νικηφόρον τὸν Χῖον, Γεώργιον τὸν Κρήτα⁴⁸, Γρηγόριον τὸν Βυζάντιον καὶ Χουρμούζιον

⁴⁶ Θεωρητικὸν στοιχειῶδες τῆς μουσικῆς. Κατὰ τὸν κανονισμὸν τῶν τριῶν Διδασκάλων τοῦ νέου συστήματος, Γρηγορίου Πρωτοψάλτου, Χουρμούζιου Χαρτοφύλακος καὶ Χρυσάνθου Προύσης. Περιέχον τὴν ἀνάλυσιν τῶν Μουσικῶν Κανόνων, τὴν γέννησιν τῶν Τόνων, τὴν ἐφαρμογὴν τῶν Κλιμάκων, τὰς διαιρέσεις τῶν Ἦχων, τὴν ἀναπλήρωσιν τῆς Κλίμακος τοῦ Β'. Ἦχου, τὸ Ποσὸν καὶ Ποιόν, τὰ παραδείγματα τῆς Μελοποιᾶς, (sic) τῆς Μετροφωνίας, καὶ τὰ σημαδόφωνα τοῦ παλαιοῦ συστήματος, κτλ. Συναρμολογηθὲν καὶ συνταχθὲν ὑπὸ Κυριακοῦ Φιλοξένου τοῦ Ἐφεσιομάγνητος. Ἐκδίδεται νῦν τὸ πρῶτον κατ' ἔγκρισιν μὲν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας, τῇ ἀδείᾳ δὲ τοῦ Α. Υπουργείου τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως. Δαπάνη τοῦ φιλομούσου Κ. Ἀθανασίου Ἀγγελίδου τοῦ Σερραίου. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, Τύποις, Σ. Ἰγνατιάδου, 1859, σ. 202, ὑποσημ. (α).

⁴⁷ Κώδικας 89 (φ. 6α) τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Εταιρείας τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ σημείωσις αὕτη πρωτοδημοσιεύτηκε (μαζί με ἄλλες) σε ἀρθρο ὑπὸ τὸν τίτλο «Ἐνθυμήσεων, ἥτοι χρονικῶν σημειωμάτων συλλογὴ πρώτη» στὸ Νέος Ἑλληνομνήμων. Τριμηνιαῖον περιοδικὸν σύγγραμμα συντασσόμενον καὶ ἐκδιδόμενον ὑπὸ Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου. Τόμ. Ζ', τεύχ. Β'-Γ', Ἰουνίου-Σεπτεμβρίου 1910. Ἀθήνησιν. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Π. Δ. Σακκελαρίου.

⁴⁸ Μία ἀκρῶς ἐνδιαφέρουσα πληροφορία που σχετίζεται με τὸν Ιάκωβο μάς παραδίδει ὁ Χρυσάνθος αναφερόμενος στὸν μαθητὴ του Γεώργιο Κρήτα: «Οὗτος ἦν ἡ γραφὴς Ιακώβου τοῦ Πρωτοψάλτου· διότι μὴ γυμνασθεὶς ὁ Ιάκωβος εἰς τὸ γράφειν, ἔψαλλε μὲν αὐτὸς ὡς ἂν νᾶ

Χαρτοφύλακα»⁴⁹. Ὅσον αφορά ειδικότερα στην μαθητεία τοῦ Γρηγορίου στον Ιάκωβο, «Γρηγόριος Λαμπαδάριος, ὁ κατόπιν Πρωτοψάλτης τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε', τοῦπίκλην Λευΐτης, ἡ Λευΐτίδης (sic), ἦν διάδοχος Μανουήλ τοῦ Πρωτοψάλτου, μαθητῆς δὲ Ἰακώβου τοῦ Πρωτοψάλτου, Πέτρου τοῦ Βυζαντίου καὶ Γεωργίου τοῦ Κρητός»⁵⁰.

Ἡ συμβολή τοῦ Ἰακώβου στην μεταβυζαντινὴ μελοποιία υπήρξε τόσο σημαντικὴ ὅσο και ἰδιάζουσα, καθὼς, σε μία εποχὴ που ἡ ακμάζουσα χορεία τῶν λαμπρότερων μουσικῶν τῆς περιόδου οδηγεῖ τα μουσικὰ πράγματα σε νεωτερισμούς, ὁ ἴδιος επιμένει νὰ δημιουργεῖ με βάση τα παραδεδομένα ἀπὸ συνθετικῆς ἀπόψεως πρότυπα, υπερβάλλων μάλιστα κάθε σύγχρονό του στην ενασχόλησή του με τὸ Στιχηράριον, τὸ ὁποῖο και θα διδάξει στην προαναφερθεῖσα Δεύτερη Πατριαρχικὴ Μουσικὴ Σχολή: «... ὑπεσχέθησαν τῷ Πρωτοψάλτῃ Δανιὴλ γρ. [=γρόσια] 400 τὸν χρόνον διὰ νὰ παραδίδῃ Μαθηματάρι, προσετάγησαν καὶ ὁ λαμπαδάριος Πέτρος [Πελοποννήσιος] καὶ ὁ δομέστικος τοῦ δεξιοῦ χοροῦ Γιακουμάκης νὰ παραδίδουν Παπαδικὴν καὶ Στιχηράρι.»⁵¹. Τό Δοξαστάριό του συνέθεσε ὁ Ιάκωβος κατόπιν αἰτήσεως τοῦ μέχρι τὸ 1794 ἀρχιδιάκονου τοῦ Πατριαρχείου Ἀθανασίου (Κασσαβέτη), πρώτου Μητροπολίτη τῆς (προβιβασθείσας κατ' ἐκεῖνο ἀκριβῶς τὸ ἔτος ἀπὸ

ὑπηγόρευεν, ὁ δὲ Γεώργιος ἔγραφεν. Ἐδίδασκε δὲ τὰ μουσικὰ εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸ Φανάρι, ἐν τῇ Χίῳ, καὶ εἰς τὰς Κυδωνίας τῆς Ἐφέσου· ὅπου καὶ ἔδωκε τὸ κοινὸν χρέος κατὰ τὸ αἰὼς ἔτος. Ἦκουσε δὲ τὰ μαθηματὰ του παρὰ Δανιὴλ Πρωτοψάλτου, Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, καὶ Ἰακώβου Πρωτοψάλτου· ἐχρημάτισε διδάσκαλος Γρηγορίου τοῦ νῦν Λαμπαδαρίου. Τοῦτον τὸν Γεώργιον ἐμελέτων νὰ φέρωσιν οἱ ἔφοροι τῆς ἡμετέρας Σχολῆς, διὰ νὰ γένῃ καὶ αὐτὸς μέλος τῶν τριῶν τῆς νέας Μεθόδου τῆς Μουσικῆς ἀλλ' ὁ θάνατος προλαβών, ὑστέρησε τοὺς φιλομούσους τῶν ἐλπιζομένων ἀγαθῶν τῆς μουσικῆς παρ' αὐτοῦ. Οὗτος ἦν ποιητῆς καὶ διδάσκαλος τῆς ψαλμωδίας οὐχὶ καὶ ψάλτης· διότι οὐδέποτε ἔψαλλεν ἐπ' Ἐκκλησίας.» Χρυσάνθου, Θεωρητικόν, σσ. XXXIV-XXXV, ὑποσημ. ε). Ὁ Γρ. Στάθης παρατηρεῖ σχετικὰ: «Ἰάκωβος Πρωτοψάλτης (β' ἡμισυ ἡ' αἰ.) Ὁ σπουδαῖος αὐτὸς διδάσκαλος τῆς μουσικῆς ἐχρημάτισε δομέστικος (1764-1776), λαμπαδάριος (1784-1789) καὶ Πρωτοψάλτης (1790-23 Ἀπριλίου 1800) τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. (ὑποσ.1) Ἐχρησιμοποίησε τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Γεώργιον τὸν Κρητὰ ὡς γραφέα τῶν μελῶν αὐτοῦ.» Ἡ δεκαπεντασύλλαβος ὕμνογραφία ἐν τῇ Βυζαντινῇ μελοποιίᾳ [IBM-Μελέται 1]. Ἀθῆναι 1977 σ. 124

⁴⁹ Ἀγγέλου Α. Βουδούρη, ὅπ. π. σ. 210.

⁵⁰ Κ. Α. Ψάχου, ὅπ. π. σ. 87, ὑποσημ. 52.

⁵¹ Ἀθανασίου Ὑψηλάντη Κομνηνοῦ, Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν, Ἐκδίδοντος Ἀρχιμ. Γερμανοῦ Ἀφθονίδου Σιναΐτου, Κωνσταντινούπολις 1870, σ. 555.

Αρχιεπισκοπής σε Μητρόπολη) Δημητριάδος, τού επωνυμούμενου Κυπρίου και προσαγορευόμενου Μητροπολίτου Δημητριάδος και Ζαγοράς υπερτίμου και εξάρχου Πελασγών⁵². Η ακριβής χρονολογία καταγραφής του παραμένει ωστόσο αβέβαιη μπορούμε μόνο να εικάσουμε πως ολοκληρώθηκε πριν το 1795, ημερομηνία περατώσεως τού πρώτου αντιγράφου του από τόν Αναστάσιο Προικονήσιο⁵³.

Στον ακόλουθο, μακρόσυρτο, περιγραφικό τίτλο τής σελίδας 1 καθώς επίσης και στον κολοφώνα τής σελίδας 290 τού χειρογράφου (κώδικας Ζακύνθου, Συλλογή Π. Γριτσάνη 17) παραδίδονται λεπτομέρειες που δεν αφορούν μόνον στα περιεχόμενα τού Δοξασταρίου, αλλά αποτυπώνουν τόσο τό ήθος τού μουσουργού όσο και το πνεύμα τής προσκόλλησης στην παράδοση που τον διακατείχε⁵⁴: «*Ἀνθολογία περιέχουσα δοξαστικά τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν καὶ λοιπῶν ἑορταζομένων ἁγίων, καὶ τινὰ ἰδιόμελα τοῦ Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου· συντεθέντα κατὰ συντομώτερον τρόπον ἐκ θέσεων στιχηρῶν τε καὶ εἰρμολογικῶν παρὰ τοῦ μουσικολογιωτάτου ἡμετέρου διδασκάλου πρωτοψάλτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας κυρίου Ἰακώβου δι' αἰτήσεως τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου ἁγίου Δημητριάδος καὶ Ζαγορᾶς κυρίου Ἀθανασίου, φιλομούσῳ γνῶμῃ κινηθέντος πρὸς πλείονα καλλωπισμὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας*». - «*Τὸ παρὸν ἀπάνθισμα τῶν ἐν ταῖς δεσποτικαῖς, θεομητορικαῖς τε καὶ λοιπῶν ἑορταζομένων ἁγίων κατ' ἔτος ἑορταῖς ψαλλομένων δοξαστικῶν ἔν τε τῷ ἑσπερινῷ, ἐν τῇ λιτῇ, ἐν τοῖς αἵνοις, καὶ τῶν ἐν τῷ Τριωδίῳ, καὶ Πεντηκοσταρίῳ μετὰ τῶν Ὡρῶν τῶν παραμονῶν τῶν Χριστοῦ γεννῶν καὶ τῶν Θεοφανείων καὶ τῆς μεγάλης Παρασκευῆς, πρὸς δὲ καὶ τῶν κεκραγαρίων, καὶ τῶν δογματικῶν θεοδοκιῶν τῶν ὀκτωήχου καὶ τῶν πασαπνοαρίων τῶν αἰνῶν καὶ τῶν ἑνδεκα ἑωθινῶν καὶ ἄλλων τινῶν, συνετέθη καὶ ἐξεπονήθη δι' εὐρύθμου καὶ συντετμημένου τρόπου παρ' Ἰακώβου Πρωτοψάλτου καὶ ἐξ αὐτῶν σπαργάνων γνησίου δούλου καὶ ὑπηρέτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, καὶ δι' ὑπαγορεύσεως αὐτοῦ ἐγράφη ἐν πάσῃ σαφηνείᾳ τῇ χειρὶ Γεωργίου Κρητὸς καὶ μαθητοῦ αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ Παναγιωτάτου καὶ σεβασμιωτάτου ἡμῶν αὐθέντου καὶ δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου*

⁵² Βασιλείου Θ. Σταυρίδου, *Ίστορία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, Αθήναι 1967, σ. 160.

⁵³ Μιχαὴλ Αδάμη, «Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης Παναγιώτου Γριτσάνη ἀποκειμένης νῦν ἐν τῇ ἱερᾷ Μητροπόλει Ζακύνθου», *ΕΕΒΣ Ἔτος ΚΕ'* Αθήναι (1966-67) σσ. 334-335.

⁵⁴ «Ὁ Ἰάκωβος ἦτο ἐξ αὐτῶν σπαργάνων γνήσιος δούλος καὶ ὑπηρέτης τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας». Χ. Γ. Πατρινέλη, *ὄπ. π. σ. 80*). Γενικώτερα γιὰ τὸν Ἰάκωβο βλ. καὶ στὶς σελίδες 79-80, 86 καὶ 88-89 τοῦ συγκεκριμένου ἀρθροῦ.

κυρίου κυρίου Γερασίμου τοῦ ἀπὸ Δέρκων προβιβασθέντος εἰς τὴν πατριαρχικὴν περιωπὴν· προσεφωνήθη δὲ παρὰ τοῦ ποιητοῦ καὶ ἀνετέθη ὡς ἀπαρχὴ τις τῆς ἐν τῇ μουσικῇ τέχνῃ φιλοπονίας αὐτοῦ τῇ κοινῇ μητρὶ ἀγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ὅπως ταῖς θεοπειθέσιν αὐτῆς πρὸς Θεὸν εὐχαῖς, καὶ τῇ περὶ αὐτὸν προμηθεΐα τε καὶ φιλοτίμῳ εὐεργεσίᾳ ἔτι μᾶλλον ἐπιβρώσθεις καὶ προθυμοποιηθεὶς ἱκανωθείη προσπονήσασθαι τοῖς παροῦσι καὶ ἄλλα χρειώδη τῶν ἐν ταῖς ἀγίαις τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαις ἐνιαυσίως ἀδομένων, Ἀμήν»⁵⁵.

Ἐνα θέμα που ανακύπτει ἀπὸ αὐτὴν τὴν μαρτυρία καὶ τὸ ὁποῖο χρήζει ἰδιαίτερης προσοχῆς εἶναι ὁ τρόπος με τὸν ὁποῖο δομοῦνται οἱ μουσικὲς φράσεις «...κατὰ συντομώτερον τρόπον ἐκ θέσεων στιχηρῶν τε καὶ εἰρμολογικῶν». Στὴν πραγματικότητα, δὲν πρόκειται τόσο γιὰ συμπύλημα τῶν δύο διαφορετικῶν γενῶν μελοποιίας, τοῦ στιχηραρικοῦ καὶ τοῦ εἰρμολογικοῦ, ἀλλὰ γιὰ μιὰ κατὰ περίπτωσιν διαφορετικὴ ἀποτύπωση τῶν Θέσεων. Μὲ ἄλλα λόγια, ὁ Ιάκωβος, ὁ ὁποῖος «δὲν ἔχαιρε τόσο εἰς νεωτερισμούς»⁵⁶, διατηροῦσε τὴν πρωτότυπὴ γραφὴ τῶν στιχηραρικῶν θέσεων, κάνοντας χρῆσιν τῆς "εξηγητικῆς" σημειογραφίας μόνο ὅταν ἤθελε νὰ συντάμει ἢ/καὶ γενικότερα νὰ παραλλάξει τὶς παραδεδομένες Θέσεις. Ἔτσι, τὸ Δοξαστάριό του, «στίλβωτρον τῶν τῆς ἡμετέρας ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς μαθημάτων θεωρούμενον»⁵⁷, ἀφοῦ ἀποτελεῖ ὄχι ἀπλὰ τὸν σημαντικότερο ἀλλὰ τὸν μοναδικὸ συνδετικὸ κρίκο τῆς συντηρητικῆς μελοποιητικῆς παραδόσεως τοῦ 17^{οῦ} αἰῶνα με τὶς πρωτοπόρες καὶ πρωτοφανεῖς (γιὰ τὴν ἐποχὴ τους) μουσικὲς ἐμπνεύσεις τοῦ ιη'.

Σε κάθε περίπτωσιν, εἶναι ἀναμφισβήτητο γεγονὸς πὼς τὸ ὄνομα τοῦ εἶναι συνυφασμένο με τὸ Δοξαστάριό του, τὸ ὁποῖο, (εἴτε γράφηκε πράγματι κατ' ἀπαγγελίαν τοῦ Ιακώβου ἀπὸ τὸν μαθητὴ του, δεινότατο μουσικὸ Γεώργιο τὸν Κρήτα εἴτε ὄχι), σίγουρα πάντως διαδόθηκε στὴν χειρόγραφη παράδοση κυρίως καὶ πρωτίστως μέσω τοῦ τελευταίου, ὅπως περίτρανα ἀποδεικνύει ὁ αὐτόγραφος τοῦ ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων κωδικογράφων καὶ ἐξηγητῶν Αποστόλου Κώνστα, Σιναϊτικὸς κώδικας 2075, ὁ ὁποῖος στα φύλλα 197^α – 235^α περιλαμβάνει τὴν συλλογὴ τῆς ἐξηγήσεως τῶν Δεινῶν Θέσεων⁵⁸ τοῦ Δοξασταρίου τοῦ Ιακώβου με τὴν ἐξῆς ἐπίτιτλιν ἐπιγραφὴν: «Ἀρχὴ σὺν Θεῷ

⁵⁵ Βλ. καὶ Γρ. Θ. Στάθης, «Ιάκωβος Πρωτοψάλτης ὁ Βυζάντιος» σ. 326.

⁵⁶ Χρυσάνθου, ὅπ. π. σ. LI.

⁵⁷ Ἀλεξάνδρου Βυζαντίου, *Μουσικὸν Δωδεκαήμερον*...σ. ιβ'

⁵⁸ Σχετικὰ με τὶς Δεινὲς Θέσεις καὶ τὴν ἐξήγησή τους βλ. Γρ. Θ. Στάθης, «"Δειναὶ Θέσεις" καὶ "Ἐξηγήσεις"», *Θεολογία ΝΓ'* (1982), σσ. 764-782.

ἀγίῳ πάντων τῶν δεινῶν θέσεων τοῦ Δοξαστικαρίου τοῦ κυρ Ἰακώβου Πρωτοψάλτου, ἐκ στόματος Γεωργίου τοῦ Κρητός»⁵⁹.

Εἶναι βέβαιο ὅτι τὸ Δοξαστάριον τοῦ Ἰακώβου, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ σημειογραφικά καὶ μουσικά ἀπότοκο τῶν προηγουμένων αἰώνων, εἶναι σύντμηση οὐσιαστικά τοῦ ἐκτενεστέρου Στιχηραρίου τοῦ Γερμανοῦ Νέων Πατρῶν. Φαίνεται πως τὴν παράδοση τοῦ τελευταίου ὄντως ἀπηχεῖ τὸ Δοξαστάριον τοῦ Ἰακώβου, ἀφοῦ «ἐναν αἰῶνα μετὰ», -τὴν ἐποχὴ τοῦ Γερμανοῦ- «λίγο πρὸ τοῦ 1800, ὁ Ἰάκωβος πρωτοψάλτης παραδίδοντας τὸ Δοξαστάριόν του, "ἐκ θέσεων στιχηραρικῶν τε καὶ εἰρμολογικῶν" στηρίζεται κυρίως στὸ μέλος τοῦ Γερμανοῦ καὶ μὲ τὴν ἴδια καλλωπιστικὴ διάθεση μεταφέρει αὐτούσιες μελωδίες, αὐτὲς ποὺ ἐκλεκτικὰ παρέδωκε καὶ ὁ Γερμανός»⁶⁰.

Ἡ διάδοση τοῦ συγκεκριμένου Δοξασταρίου ἀποδεικνύεται με τὸν καλύτερο τρόπο ἀπὸ τὴν πληθώρα τῶν χειρογράφων κωδίκων ἀντιγράφων τοῦ τα ὁποῖα βρίσκονται κατεσπαρμένα στὶς ἱερές μονές, τὶς δημόσιες βιβλιοθήκες καὶ τὶς ἰδιωτικές συλλογές τῆς χώρας. Παρὰ τὴν συγκεκριμένη προτίμηση/ἐπίδοσή του στὸ στιχηραρικό μέλος πάντως, ἡ συνθετικὴ παραγωγή τοῦ Ἰακώβου δὲν ἐξαντλεῖται σ' αὐτό (ὅπως ἄλλωστε τὸ ἴδιο συμβαίνει με ὅλους τοὺς μελουργοὺς τῆς μεταβυζαντινῆς περιόδου). Πληρέστατη συνοπτικὴ μορφή τοῦ συνολικοῦ ἔργου τοῦ μάς παραδίδει ὁ Γρ. Στάθης στὸν ἀκόλουθο πίνακα⁶¹:

«α. Αὐτοτελεῖς κώδικες.

Δοξαστάριον. Σύγκειται ἀπ' τὶς ἀκόλουθες ἐνότητες:

— Ἀναστασιματάριον

⁵⁹ Γρ. Θ. Στάθης, «Ἰάκωβος Πρωτοψάλτης ὁ Βυζάντιος» σσ. 3331-332.

⁶⁰ Γρ. Θ. Στάθης, «Οἱ Μαῖστορες τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης», Γερμανὸς Νέων Πατρῶν (β' ἡμισὺ αἰῶνος), Βυζαντινοὶ καὶ Μεταβυζαντινοὶ Μελουργοὶ 7, IBM, Ἀθήνα 2000, σ. 21. Ὅσον ἀφορᾷ στὸν τρόπο κατασκευῆς τῆς μελωδίας τῶν συνθέσεων τοῦ Δοξασταρίου, τὴν ευστροφία, τὴν τέχνη καὶ τὴν μουσικὴ ευρηματικότητα τοῦ Ἰακώβου, παράβαλε καὶ Δ. Γ. Παναγιωτοπούλου, *Θεωρία καὶ πρᾶξις τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς*, Ἀθήναι 1947, σ. 362 §175: «Ἡ πλοκὴ τῶν γραμμῶν εἰς τὰ μέλη αὐτὰ εἶναι λεπτολόγος καὶ τεχνικὴ καὶ ὁμοιάζει μὲ συνεχῆς καὶ πολὺπλοκον κέντημα, διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὁποῖου ἡ βελὸν τοῦ τεχνίτου εἰργάσθη πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις, πρὸς τὰ ἄνω καὶ πρὸς τὰ κάτω, μὲ κίνησιν βραδυτέραν καὶ μικρὰς στάσεις εἰς τοῦτο τὸ σημεῖον, μὲ ἀδιάκοπον ἐξέλιξιν τῆς γραμμῆς εἰς τὸ ἄλλο, πάντοτε δὲ μὲ ὀρισμένην ἀφετηρίαν καὶ μὲ ὀρισμένον σχέδιον καὶ κατεύθυνσιν...Ἡ ἐκτέλεσις τῶν μελῶν αὐτῶν ἀπαιτεῖ πολλὴν μουσικὴν ἐμπειρίαν. Ἐπιτυχῶς δὲ ὁ Ἰάκωβος ἐχαρακτήρισθη «στίλβωτρον» τῶν μουσικῶν. Διότι εἰς τὴν μελέτην τῶν ἔργων τοῦ ἀκονίζεται καὶ στιλβοῦται ὁ μουσικός».

⁶¹ Γρ. Θ. Στάθης, «Ἰάκωβος Πρωτοψάλτης ὁ Βυζάντιος...» σσ. 329-330 καὶ σ. 325 ἀπ' ὅπου κι ἡ υπ. ἀριθμ. 62 παραπομπὴ τοῦ παρόντος.

α) Ἡ σειρὰ τῶν κεκραγαρίων *Κύριε ἐκέκραξα—Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου*, πλήρης.

β) Τὰ ὀκτῶ δογματικά θεοτοκία τῶν ἐσπερινῶν τῆς Ὑκτωήχου· πλήρης ἡ σειρά.

γ) Ἡ σειρὰ τῶν πασαπνοαρίων τῶν αἰνῶν· *Πᾶσα πνοή—Αἰνεῖτε αὐτόν*.

δ) Τὰ ια' ἑωθινὰ δοξαστικά.

Πάντα ταῦτα «συντετμημένα ἐκ τῶν παλαιῶν μετὰ καλλωπισμοῦ». Ἐδῶ ἀπηχεῖται ἡ παράδοση τοῦ Παναγιώτη Χρυσάφη τοῦ νέου.

—Δοξαστᾶριον τοῦ ἐνιαυτοῦ, δηλαδή τοῦ Μηνολογίου ἀπὸ α' Σεπτεμβρίου μέχρι λα' Αὐγούστου, τοῦ Τριωδίου καὶ τοῦ Πεντηκοσταρίου. Ἐδῶ ἀπηχεῖται ἡ παράδοση τοῦ Στιχηραρίου τοῦ Γερμανοῦ Νέων Πάτρων. Δεν περιέχονται τὰ δοξαστικά τῶν «ἀπὸ στίχου» τοῦ Ἑσπερινοῦ, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων. Οἱ ἐξαιρέσεις αὐτὲς ἀποτελοῦν τὴν ἀκόλουθη ἐνότητα.

—Ἰδιόμελα τῶν ἀποστίχων τῶν Κυριακῶν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς· δηλαδή, Ἑλλαμψεν ἡ χάρις σου, ἦχος δ' — Δεῦτε ἐκκαθάρωμεν ἑαυτούς, ἦχος πλ. δ' — Χαλινούς ἀποπτύσας, ἦχος πλ. δ' — Ἀτενίσαι τὸ ὄμμα, ἦχος πλ. δ' — Ὁ τὸν ἀμπελῶνα φυτεύσας, ἦχος βαρὺς — Λησταῖς λογισμοῖς περιπεσών, ἦχος πλ. β' — Θαυμαστή τοῦ σωτῆρος ἡ δι' ἡμᾶς φιλάνθρωπος γνώμη, ἦχος α' — Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις, ἦχος πλ. δ' — Ὁ τρόπος σου δολιότητος γέμει, ἦχος πλ. δ' καὶ Μυσταγωγῶν σου, Κύριε, ἦχος πλ. α' — Κύριε, ἀναβαίνοντός σου καὶ Ἡδὴ βάπτεται κάλαμος ἀποφάσεως, ἦχος πλ. δ' — Σὲ τὸν ἀναβαλλόμενον τὸ φῶς, ἦχος πλ. α' — Τὴν σήμερον μυστικῶς, ἦχος πλ. β'. Μιὰν ἄλλη κατηγορία ἀποτελοῦν τὰ αὐτόμελα στιχηρὰ τροπάρια τῶν ἑορτῶν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου Ποίσις εὐφημιῶν, καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Ὡ τοῦ παραδόξου θαύματος.

β) Μέλη τῆς νυχθημέρου Ἀκολουθίας.

—Θεοτόκε Παρθένε, τῆς ἀρτοκλασίας· σύντομον, ἦχος δ'.

—Πολυέλεος, Δοῦλοι Κύριον· ἀλληλούια, ἦχος δ' Ἁγία. Ἐκλογή στίχων μετὰ μαθήματα⁶²—τριαδικὸ Πατέρα δοξάσωμεν, Υἱὸν ὑπερυψώσωμεν καὶ θεοτοκίῳ Πρόσδεξαι, Δέσποινα, τὰς δεήσεις τῶν δούλων σου— καὶ σύντομα ὁμόηχα κρατήματα.

—Δοξολογίες. Δόξα σοι τῷ δείξαντι τὸ φῶς· πλήρης σειρὰ, δηλαδή κατ'ἦχον ὀκτῶ.

—Χερουβικά· τῆς Προηγιασμένης, *Νῦν αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν*, ἦχος βαρὺς — τῆς Μ. Πέμπτης, *Τοῦ δεῖπνου σου τοῦ μυστικοῦ*, ἦχος πλ. β', τὸ ἴδιο

⁶² Πρόκειται γιὰ τὶς περίφημες ἐκτεταμένες "Περισσές" τῶν Πολυελέων πού σήμερα ἀκούγονται μόνο στὶς ολονοκτίες τῶν ἱερῶν μονῶν.

καὶ ὡς κοινωνικὸν — τοῦ Μ. Σαββάτου, *Σιγησάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία*, ἦχος πλ. α'.

— Εἰς τὸν ἀσπασμὸν πρὸ τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, *Ἀγαπήσω σε, Κύριε*, ἦχος β', δύο — ἀργὸν καὶ σύντομον.

— Καλοφωνικοὶ εἰρμοί· *Ἦν ἡρετίσω, Δέσποτα*, μὲ ἐπιφώνημα *Ἐπιβώμεθα πάντες*, καὶ ὁμόηχο κράτημα, ἦχος δ' Λέγετος (ἢ β' διατονικός).

— Μάθημα, σὲ 15 συλλάβους στίχους· *Τριάς ἡ ὑπερούσιος, μόνη κυριαρχία*, ἦχος βαρὺς «εἰς μνήμην τοῦ ἁγίου ἱερομονάχου Ἀνθίμου, δι' Ἀνθιμον Ἱεροσολύμων».

γ) Τραγούδια.

Στὴν πληρέστερη Ἀνθολογία τραγουδιῶν⁶³, δηλαδὴ τὸν κώδικα Βατοπεδίου 1428, χφ. Νικηφόρου Καντουνιάρη «Μελομένην» τοῦ ἔτους 1818, περιέχονται δώδεκα τραγούδια τοῦ Ἰακώβου. Ἐνα «στίχοι Ἰακώβου πρωτοψάλτου Βυζαντίου, μέλος Πέτρου Πελοποννησίου» ἓνα «Βυζαντίου Ἰακώβου μέλος» καὶ δέκα «γράμματα καὶ μέλος Ἰακώβου Πρωτοψάλτου», ἀπ' τὰ ὅποια ἄλλα εἶναι ἐγκώμια σὲ πατριάρχες καὶ ἄλλα ἐρωτικά (Μελομένην, σσ. 3, 25, 101, 102, 109, 134, 146, 177, 205, 242, 257, 285).»

Ἡ συγκεκριμένη ἐπίδοση τοῦ Ἰακώβου στὴν "ἐξωτέρα" μουσικὴ μαρτυρεῖται κι ἀπ' τὴν εἰκονογραφικὴ παράστασή του ὡς παίζοντος θαμπούραν⁶⁴ σὲ Χειρόγραφο Δοξαστάριο προερχόμενο ἐκ Μεσημβρίας τῆς Θράκης.

Τὴν μελουργικὴ δεινότητα που διακρίνει τὸ ὄχι μεγάλο σὲ ἔκταση ἀλλὰ πρωτότυπο σὲ ἐμπνευση καὶ σημασία ἔργο τοῦ Ἰακώβου⁶⁵ καὶ μάλιστα στο σύνολό του ἀντιλήφθηκαν οἱ κατοπινοὶ ἐξηγητὲς τόσο καλὰ, ὥστε τὴν

⁶³ Ἡ ἐπιγραφή τῆς ἐνότητος στὸν κώδικα εἶναι χαρακτηριστικὴ· «Τὰ ὀλίγα ἐκ τῶν πολλῶν ποιήματα πολιτικῶν στίχων καὶ τραγουδιῶν τοῦ σοφολογιωτάτου πρωτοψάλτου κὺρ Ἰακώβου». Πρβλ. Μ. Χατζηγιακουμῆ, *Χειρόγραφα Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς 1453–1820*, Συμβολὴ στὴν ἔρευνα τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, Αθήνα 1980, σ. 97, υποσημ. 274.

⁶⁴ Τοξωτὸ ἐγχορδο ἀνήκον στὴν οἰκογένεια τοῦ λαοῦτου. Βλ. σχετικὰ, Κλεοπάτρας Χατζηλίου, «Τὰ μουσικὰ ὄργανα τῆς βυζαντινῆς περιόδου», *Πεμπτουςία* 13 Μαρτίου 2004, <http://www.pemptousia.gr/2014/03/ta-mousika-organa-tis-vizantinis-peri/>.

⁶⁵ Οἱ Δοξολογίες του σὲ ἤχους α' τετράφωνο, ἔσω β' σκληρὸ χρωματικὸ, βαρὺ τετράφωνο καὶ πλ. δ', τὰ χερουβικά *Τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ καὶ Σιγησάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία*, τὸ ἀργὸ *Ἀγαπήσω σε, Κύριε* ἀλλὰ πρὸ πάντων τὰ Ἰδιόμελα τῶν ἀποστίχων τῶν Κυριακῶν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς ἀποτελοῦν ἀπὸ τὴν σύνθεσή τους μέχρι καὶ σήμερα περίφημα καὶ συχνότατα (ἀν ὄχι καὶ ἀποκλειστικῶς) χρησιμοποιούμενα μέλη τοῦ ψαλτικοῦ ρεπερτορίου.

εξήγηση τῶν συνθέσεών του στην Νέα Μέθοδο ανέλαβαν τόσο οι τρεῖς Διδάσκαλοι ὅσο και ὁ αγιορεΐτης ἐξηγητὴς Ματθαῖος Βατοπαιδινός⁶⁶. Συγκεκριμένα:

Ὁ Χρῦσανθος, ὅπως σημειώνει ὁ ἴδιος, ἐξήγησε τὰ Δοξαστικά τῶν ἐπισήμων ἐορτῶν καὶ τὰ ἀνθολόγησε στό Δοξαστικάριον τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου⁶⁷. Ὁ Χουρμούζιος, τὸ 1817, ὄχι μόνον ἐξήγησε ὅλο τὸ Δοξαστάριον, ἀλλὰ, προκειμένου νὰ το συμπληρώσει, συνέθεσε κατὰ μίμηση τοῦ μέλους τοῦ Ἰακώβου⁶⁸ καὶ ἐξέδωσε τὸ Δοξαστάριον τῶν Ἀποστίχων⁶⁹. Τέλος, ὁ Γρηγόριος, τὴν ἴδια ἐποχὴ, ἐξήγησε ἀπὸ τὰ ἀνήκοντα στὴν Παπαδικὴ μέλη τὰ Κεκραγάρια, τὰ Πασαπνοάρια, τὶς κατ' ἤχον Δοξολογίες, τὸ Εἰκόμιον στὸν Πατριάρχην Ἱεροσολύμων, τὰ κατ' ἤχον Χερουβικά καὶ Κοινωνικά, τὸν Καλοφωνικὸ Εἰρμό *Ἦν ἡρετίσω, Δέσποτα* με τὸ συνακόλουθο κράτημα καὶ ἀπ' τὸ Δοξαστάριον τὰ Ἐνδεκα Εὐθινὰ καὶ τὰ Ἰδιόμελα τῶν Κατανυκτικῶν Εσπερινῶν τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς καὶ τῆς Μεγάλης Εβδομάδος⁷⁰.

Ἡ ποικιλία τῶν ἐξηγήσεων τοῦ ἔργου τοῦ Ἰακώβου (τόσο στο σύνολό του ὅσο καὶ κυρίως τοῦ Δοξασταρίου) προσέφερε τὰ μέγιστα στὴν συγκριτικὴ ἐρευνά, με ευεργετικὸ ἀποτέλεσμα τὴν εξαγωγή ἀσφαλῶν συμπερασμάτων γιὰ τὴν ἀναλυτικὴ καταγραφή τῶν συνοπτικῶν Θέσεων.

⁶⁶ Γρ. Θ. Στάθης, ὅπ. π. σ. 331.

⁶⁷ Βιβλιοθήκη Κ. Ψάχου, Κώδικας 230.

⁶⁸ Γρ. Θ. Στάθης, ὅπ. π. σ. 332.

⁶⁹ Δοξαστάριον περιέχον τὰ Δοξαστικά τῶν Ἀποστίχων ὅλων τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἐορτῶν, τῶν ἐορταζομένων ἀγίων τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ καὶ τὰ τοῦ Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου, μελοποιηθέντα παρὰ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, νῦν πρῶτον ἐκδίδεται, κατ' αἴτησιν τῶν ἐν Ἀγίῳ Ὁρεὶ τοῦ Ἀθωνοῦ ἱερῶν πατέρων, παρὰ τῶν νύων Θεοδώρου τοῦ Φωκαέως, τόμος πρῶτος, ἐν Κωνσταντινουπόλει, τύποις Μ. Δ. Κάστρου, 1859 καὶ Δοξαστάριον περιέχον τὰ Δοξαστικά τῶν Ἀποστίχων ὅλων τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἐορτῶν, τῶν ἐορταζομένων ἀγίων τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ καὶ τὰ τοῦ Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου, μελοποιηθέν παρὰ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, νῦν πρῶτον ἐκδίδεται, κατ' αἴτησιν τῶν ἐν Ἀγίῳ Ὁρεὶ τοῦ Ἀθωνοῦ ἱερῶν πατέρων, παρὰ τῶν νύων Θεοδώρου τοῦ Φωκαέως, τόμος δεῦτερος, ἐν Κωνσταντινουπόλει, τύποις Μ. Δ. Κάστρου, 1859. Βλέπε καὶ Γρ. Θ. Στάθης, ὅπ. π. σ. 332, ὑποσημ. 37.

⁷⁰ Γρ. Θ. Στάθης, ὅπ. π. σ. 331.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

Η συμβολή τού Ιακώβου Πρωτοψάλτου στην μετάβαση από την Στενογραφία στην Νέα Αναλυτική Σημειογραφία

Η εκκλησιαστική μουσική τῆς Ανατολικῆς Ορθοδόξου Εκκλησίας, ευρύτερα γνωστή ως "Βυζαντινή Μουσική", είναι μια ζώσα πραγματικότητα σαφώς διακρινόμενη από την κοσμική μουσική, η οποία, τόσο κατά την βυζαντινή όσο και κατά την μεταβυζαντινή περίοδο, χρησιμοποιούσε ευρέως τούς μουσικούς δρόμους (τρόπους) τῆς. Η εκκλησιαστική μουσική, το λαμπρό αυτό επίτευμα τού ελληνικού (βυζαντινού και μεταβυζαντινού) πολιτισμού, έφτασε ως τις μέρες μας πλαισιώνοντας κάθε λατρευτική και μυστηριακή πράξη ανεπηρέαστη και ανόθευτη από εξωτερικές επιδράσεις, διατηρώντας στο ακέραιο τόσο την ταυτότητα όσο και το όνομά τῆς, χάρι στην ακοίμητη φροντίδα τών θεραπόντων τῆς.

Η περιώνυμη αὐτή Βυζαντινή Μουσική βασίζεται στην μελοποιία, η οποία χρονικά εξελίσσεται και τελικά ενηλικιώνεται παράλληλα με την βυζαντινή σημειογραφία. Μέχρι περίπου το τέλος τῆς πρώτης χριστιανικῆς χιλιετίας, οι υμνολόγοι έχουν σχεδόν συμπληρώσει την ασματολογία τών ακολουθιών τῆς νυχθημέρου. Από τα μέσα τού 1^{ου} όμως αιώνα, η ανάπτυξη τῆς μελοποιίας οδηγεί στην εξέλιξη τῆς σημειογραφίας. Η διάδοσή τῆς με χειρόγραφους κώδικες σηματοδοτεῖ τὴν έναρξη τῆς μακραίωνης χειρόγραφης ψαλτικῆς

παράδοσης· στο εξής η βυζαντινή μουσική σημειογραφία θα εορτάζει γενέθλια διάρκειας αιώνων⁷¹. Τα γενέθλια αυτά, την μετάβαση δηλαδή από μία χρονική φάση στην επόμενη, θα παρασημαίνουν-αποφασίζουν ο αριθμός τών σημαδιών, η φανέρωση κι η ενέργειά τους. Κάπου μεταξύ τών τρίτων και τών τετάρτων γενεθλίων της, η σημειογραφία αλλάζει πρόσωπο, καθώς η αλληλοδιάδοχη, ολοένα και πιο αναλυτική καταγραφή τών μεγάλων υποστάσεων χειρονομίας τις οδηγεί στην προϊούσα αχρήστευσή τους έως την οριστική τους εξήγηση από τα νεώτερα σημάδια. Ολόκληρος ο ιη' αιώνας αποτελεί από αυτήν την έποψη ουσιαστικά μια μεταρρυθμιστική περίοδο στην οποία καθοριστικό ρόλο θα διαδραματίσει ο Ιάκωβος, ο οποίος με την ψαλτική, μελοποιητική αλλά και την εν γένει παρουσία του στον μουσικό περίβολο τού Πατριαρχείου θ' αναδειχτεί στην εξέχουσα ψαλτική προσωπικότητα τών τριών τελευταίων δεκαετιών τού συγκεκριμένου αιώνα. Η απόφασή του να συντάξει το Παλαιό Στιχηραρικό Μέλος θα τον οδηγήσει στην μελοποίηση τού Δοξασταρίου του, στο οποίο, ερμηνεύοντας τον «"εκκλησιαστικό" και "παραδοσιακό" του χαρακτήρα»⁷², κατόρθωσε «νὰ περιλάβη ὅλας τὰς παλαιότερας Θέσεις τοῦ Στιχηραρίου, χωρίς νὰ ἀφήσῃ οὔτε τῶν νεωτέρων τὰς τετριμμένας»⁷³, εγκανιάζοντας έτσι μια εποχή με πολλά προηγούμενα χωρίς όμως κανένα επόμενο, μια εποχή στην οποία το αργό μέλος θα γνωρίσει τις τελευταίες ημέρες δόξας του.

⁷¹ Ακριβέστερα, η σημειογραφία διακρίνεται σε τέσσερις (ανισόχρονες) περιόδους: α') Πρώμη Βυζαντινή Σημειογραφία (950–1115 μ.Χ.), β') Μέση Πλήρης Βυζαντινή Σημειογραφία (1177– 1670 μ.Χ.), γ') Μεταβατική Εξηγητική (1670 περίπου–1814 μ.Χ.) και δ') Νέα Αναλυτική Βυζαντινή Σημειογραφία ή Νέα Μέθοδος (1814 έως σήμερα). Βλ. Γρ. Θ. Στάθη, *Οί ἀναγραμματισμοί καί τὰ μαθήματα τῆς βυζαντινῆς μελοποιίας*, Ἀθήναι 1998, IBM (Μελέται 3), Διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Δ' ἔκδοσις, σ. 48

⁷² Μανόλη Κ. Χατζηγιακουμή, *Μνημεία Εκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, Ανθολογίες Πρώτη ἕως Δεκάτη, Τόμος Πρώτος, Μέλη και Σχολιασμοί, Συνθέτες-Ερμηνευτές*, Κέντρον Ερευνῶν & Εκδόσεων, Ἀθήνα 2000, σ. 95.

⁷³ Χρυσάνθου, *Θεωρητικὸν Μέγα...* σ. LIII.

Βιβλιοθήκη Κωνσταντίνου Ψάχου 92 / 240
Δοξαστάριο – Ποικίλα Ιακώβου Πρωτοψάλτου / ΙΗ' αι. (1798) /
χρῡφ. Αναστασίου Κουταλινού Προικονησίου

1r Ανθολογία περιέχουσα δοξαστικά των δεσποτικών και θεομητορικών εορτών και των λοιπών εορταζομένων αγίων και τινά ιδιόμελα του Τριωδίου και Πεντηκοσταρίου, συντεθέντα κατά συντομώτερον τρόπον εκ θέσεων στιχηρών τε και ειρμολογικών παρά του μουσικολογιωτάτου ημετέρου διδασκάλου πρωτοψάλτου της του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας κυρίου Ιακώβου δι' αιτήσεως του πανιερωτάτου μητροπολίτου αγίου Δημητριάδος και Ζαγοράς κυρίου Αθανασίου, φιλομούσω γνώμη κινηθέντος προς πλείονα καλλωπισμόν της εκκλησιαστικής ακολουθίας. Μην Σεπτέμβριος εις την α' αρχή της Ινδίκτου, ήτοι του νέου έτους και μνήμη του οσίου πατρός ημών Συμεών του Στυλίου, δόξα, ήχος πλ. β' νενανω Θεία χάρις απηώρητο

1v Εις τους Αίνους, δόξα, ήχος β' Εκ ρίζης αγαθής
Εις την η' το Γενέσιον της υπεραγίας Δεσποίνης ημών Θεοτόκου. Δόξα
Και νυν ήχος πλ. β' Σήμερον ο τοις νοεροίς θρόνοις

2r Εις την λιτήν, δόξα Και νυν, ήχος πλ. δ' Εν ευσήμω ημέρα

2v Εις τους αίνους, δόξα και νυν, ήχος πλ. β' Αύτη ημέρα Κυρίου

- Εις την ιδ' η παγκόσμιος Ύψωσις του τιμίου και ζωοποιού Σταυρού,
δόξα και νυν, ήχος β' Δεύτε άπαντα τα έθνη

3v Εις την λιτήν, δόξα και νυν, ήχος δ' Του τιμίου Σταυρού Χριστέ

Εις τους αίνους, Δόξα Και νυν, ηχ. πλ. β' Σήμερον προέρχεται ο
Σταυρός του Κυρίου

4r Εις την κοστ' του αγίου ενδόξου αποστόλου και ευαγγελιστού Ιωάννου
του Θεολόγου, δόξα, ήχος β' Τον υιόν της βροντής

5r Εις την λιτήν, δόξα, ήχος δ' Αναπεσών εν τω στήθει του Διδασκάλου

- Εις τους αίνους, δόξα, ήχος πλ. δ' Ευαγγελιστά Ιωάννη ισάγγελε

Α. Κουμεντάκη, Ίάκωβος ὁ Ἰθρωτοψάλτης —Βιοεργογραφικὰ στοιχεῖα

- 5v Μην Οκτώβριος μετὰ την ια' Κυριακή της αγίας και Οικουμενικῆς
εβδόμης συνόδου της Εν Νικαῖα, δόξα, ἡχος πλ. β' Τας μυστικὰς
σήμερον
- Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἡχος πλ. δ' Των αγίων πατέρων ο χορός
6v Εἰς την κ' της οσίας Ματρώνης της Χιοπολίτιδος, δόξα, ἡχος πλ. β'
Ασκητικὴν οδεύσασα οδόν
7r Εἰς την λιτήν, δόξα, ἡχος πλ. α' Μήτηρ οσία ἐκρότησε στίφος
- Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἡχος πλ. β' νενανω Ἀσμασί τε και κρότοις
7v Εἰς την κγ' του αγίου ιερομάρτυρος και Αποστόλου Ἰακώβου
αδελφοθέου Δόξα ἡχος πλ. β' Αἵματι του μαρτυρίου
8r Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἡχος α' Εν τη πυρίνη αἴγλη
8v Εἰς την λιτήν, δόξα, ἡχος β' Εἰς τα υπερκόσμια σκηνώματα
9r Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἡχος δ' Τον λόγχαις κληρωσάμενον
9v Μην Νοέμβριος εἰς την η' Σύναξις του ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ, και
των λοιπών ασωμάτων δυνάμεων, δόξα, ἡχος πλ. β' Συγχαρήτε ἡμῖν
10r Εἰς την λιτήν, δόξα ἡχος δ' Πυρίνοις χεῖλεσιν υμνεῖ σε
10v Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἡχος πλ. α' Ὅπου ἐπισκίαση ἡ χάρις σου
11r Εἰς την ιγ' του ἐν αγίοις πατρός ἡμῶν Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπου
Κωνσταντινουπόλεως του Χρυσοστόμου, δόξα, ἡχος πλ. β' Ὅσιε
τρισμάκαρ αγιώτατε πάτερ
- Εἰς την λιτήν, δόξα, ἡχος δ' Ἐπρεπε τη βασιλίδι των πόλεων
11v Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἡχος πλ. δ' Χρυσέοις ἔπεσι
12r Εἰς την ιδ' του αγίου ἀποστόλου Φιλίππου, δόξα, ἡχος πλ. β' Του
μεγάλου Φίλιππε φωτός
- Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἡχος β' Φιάλαι των αρωμάτων
12v Εἰς την κα' η ἐν τῷ ναῷ εἰσόδος της υπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν
Θεοτόκου, δόξα, και νυν, ἡχος πλ. δ' Μετὰ το τεχθῆναι σε
13r Εἰς την λιτήν, δόξα και νύν, ἡχος πλ. α' Επέλαμψεν ἡμέρα χαρμόσυνος
13v Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα και νυν, ἡχος β' Σήμερον τῷ ναῷ προσάγεται
- Εἰς την κε' της αγίας μεγαλομάρτυρος και πανσόφου Αἰκατερίνης,
δόξα, ἡχος β' (φ. 14r) Χαρμονικῶς τη πανηγύρει
14v Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἡχος β' Βίον αὐλὸν ἐξησκημένην
- Εἰς την λ' του αγίου ἐνδόξου και πανεφήμου ἀποστόλου Ἀνδρέου του
πρωτοκλήτου, δόξα, ἡχος δ' Την των ιχθύων ἀγραν καταλιπὼν
Ἀπόστολε
15r Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, πλ. δ' Τον κήρυκα της πίστεως

Α. Κουμεντάκη, Ίάκωβος ὁ Ἰθρωτοψάλτης —Βιοεργογραφικὰ στοιχεῖα

- 15v Μην Δεκέμβριος, εἰς τὴν δ' τῆς ἀγίας μεγαλομάρτυρος Βαρβάρας καὶ τοῦ οσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, δόξα, ἥχος πλ. β' Πατρίδα γένος ὑπαρξίν καταλιπούσα Βαρβάρα
- Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἥχος πλ. δ' Των μοναστῶν τα πλήθη
- 16r Εἰς τὴν ε' τοῦ οσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ ἡγιασμένου, δόξα, ἥχος πλ. β' Το κατ' εἰκόνα τηρήσας αλώβητον
- 16v Εἰς τὴν λιτὴν, δόξα, ἥχος β' Των υπέρ νούν αγαθών
- 17r Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἥχος πλ. β' Ὅσιε πάτερ
- Εἰς τὴν ς' τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικολάου ἀρχιεπισκόπου μύρων τῆς Λυκίας τοῦ θαυματουργοῦ, δόξα, ἥχος πλ. β' Ἱεραρχῶν τὴν καλλονήν
- 17v Εἰς τὴν λιτὴν, δόξα, ἥχος πλ. δ' Των ἀνδραγαθημάτων σου ὅσιε πάτερ
- 18r Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἥχος πλ. α' Σαλπίσωμεν ἐν σάλπιγγι ἀσμάτων
- 18v Εἰς τὴν ιβ' τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Σπυρίδωνος τοῦ Θαυματουργοῦ, δόξα, ἥχος α' Ὅσιε πάτερ μακάριε
- 19r Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἥχος δ' Ὅσιε πάτερ ἱεράρχα
- 19v Τὴ Κυριακὴ τῶν ἀγίων Προπατόρων, δόξα, ἥχος πλ. β' Τοὺς προ τοῦ νόμου πατέρας
- 20r Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἥχος βαρὺς Δεῦτε ἅπαντες
- Κυριακὴ προ τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως ἥτοι τῶν ἀγίων Προπατόρων, δόξα, ἥχος πλ. β' Δανιήλ ἀνὴρ ἐπιθυμιῶν
- 20v Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἥχος πλ. δ' Των νομικῶν διδαγμάτων σύλλογος
- 21r Εἰς τὴν κδ' ἡ παραμονὴ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὰς Ὡρας στιχηρὰ ψαλλόμενα εἰς τὴν α' ὥραν, ἥχος πλ. δ' Βηθλεέμ ἐτοιμάζου
- Ἦχος γ' Νυν προφητικὴ πρόρρησις
- 21v Δόξα καὶ νυν, ἥχος πλ. δ' Τάδε λέγει Ἰωσήφ
- 21v Δόξα καὶ νυν, ἥχος πλ. δ' Τάδε λέγει Ἰωσήφ
- 22r Εἰς τὴν γ' ὥραν, ἥχος πλ. β' Οὗτος ὁ Θεός ἡμῶν
- Ἦχος πλ. δ' Προ τῆς γεννήσεως τῆς σῆς
- 22v Δόξα καὶ νυν, ἥχος γ' Ἰωσήφ εἰπέ ἡμῖν
- 23r Εἰς τὴν ς' ὥραν, ἥχος α' Δεῦτε πιστοί
- Ἦχος δ' Ἄκουε οὐρανέ
- 23v Δόξα καὶ νυν, ἥχος πλ. α' Δεῦτε χριστοφόροι λαοί
- 24r Εἰς τὴν θ' ὥραν, ἥχος βαρὺς Εξεπλήττετο Ἡρώδης
- 24v Ἦχος β' Ὅτε Ἰωσήφ παρθένε
- 25r Δόξα καὶ νυν, ἥχος πλ. β' Σήμερον γεννᾶται (Δίχορον)

Α. Κουμεντάκη, Ίάκωβος ὁ Ἰθρωτοψάλτης —Βιοεργογραφικὰ στοιχεῖα

- 25v Εἰς τὴν κε' ἡ κατὰ σάρκα Γέννησις τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δόξα καὶ νυν, ἦχος β' Αὐγούστου μοναρχήσαντος
- 26r Εἰς τὴν λιτὴν, δόξα, ἦχος πλ. α' Μάγοι περσῶν βασιλεῖς
- Καὶ νυν, ἦχος πλ. β' Χορεύουσιν ἄγγελοι πάντες
- 26v Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἦχος πλ. β' Ὅτε καιρὸς
- 27r Καὶ νυν, ἦχος β' Σήμερον ὁ Χριστὸς
- Τῇ Κυριακῇ μετὰ τὴν Χριστοῦ γέννησιν, δόξα, ἦχος πλ. β' (φ. 27v)
Μνήμην ἐπιτελούμεν
- Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἦχος πλ. δ' Αἷμα καὶ πύρ
- 28r Μὴν Ἰανουάριος εἰς τὴν α' Ἡ Κατὰ σάρκα περιτομὴ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ
τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Δόξα ἡχ. πλ. δ'
Σοφίας ἐραστὴς γενόμενος
- 28v Καὶ νυν ἦχος πλ. δ' Συγκαταβαίνων ὁ Σωτὴρ
Εἰς τὴν λιτὴν Δόξα, ἡχ. πλ. β' Ἐξεχύθη ἡ Χάρις
- 29r Καὶ νυν ἦχος πλ. δ' Συγκαταβαίνων ὁ Σωτὴρ (χωρὶς μουσικὰ σημάδια,
μόνον ὁ πρῶτος στίχος). Τὰ αὐτὰ καὶ εἰς τοὺς αἶνους λέγονται.
Εἰς τὴν ε' ἡ παραμονὴ τῶν Θεοφανείων τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ
Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰς τὰς Ὁρὰς στιχηρὰ ψαλλόμενα εἰς
τὴν α' Ὁραν, ἦχος πλ. δ' Σήμερον τῶν υδάτων
Ἦχος πλ. δ' Ὡς ἄνθρωπος ἐν ποταμῷ
Δόξα καὶ νυν, ἦχος πλ. δ' Πρὸς τὴν φωνὴν τοῦ βοῶντος
- 29v Εἰς τὴν Γ' Ὁραν, ἦχος πλ. δ' Ἡ τοῦ Προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ
- 30r Ἦχος δ' Ἡ Τριάς ὁ Θεὸς ἡμῶν
Δόξα καὶ νυν, ἦχος πλ. α' Ἐρχόμενος μετὰ σαρκὸς
- 30v Εἰς τὴν ΣΤ' Ὁραν, ἦχος πλ. δ' Τάδε λέγει Κύριος πρὸς Ἰωάννην
- 31r Ἦχος πλ. β' Σήμερον ἡ ψαλμικὴ προφητεία
Δόξα καὶ νυν, ἦχος πλ. α' Τι ἀναχαιτίζει σου τὰ ὕδατα
- 31v Εἰς τὴν Θ' Ὁραν, ἦχος βαρὺς Θάμβος ἦν κατιδεῖν
- 32r Ἦχος β' Ὅτε πρὸς αὐτόν
- 32v Δόξα καὶ νυν, ἦχος πλ. α' Τὴν χεῖρα σου τὴν ἀψαμένην (Δίχορον)
- 33r Εἰς τὴν στ' τα ἅγια Θεοφάνεια τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ, δόξα καὶ νυν, ἦχος β' Ὑπέκλινας κάραν τῷ Προδρόμῳ
Εἰς τὴν λιτὴν, δόξα, ἦχος πλ. δ' (φ. 33v) Κύριε πληρώσαι βουλόμενος
- Καὶ νυν, ἦχος πλ. δ' Σήμερον ἡ κτίσις φωτίζεται
- 34r Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἦχος πλ. β' Νάματα Ἰορδάνεια
- 34v Καὶ νυν, ἦχος β' Σήμερον ὁ Χριστὸς ἐν Ἰορδάνῃ ἦλθε
Τὸ παρὸν ψάλλεται εἰς τὸν ἀγιασμόν, ἦχος πλ. β' Ἀνυμνήσωμεν οἱ
πιστοί

Α. Κουμεντάκη, Ίάκωβος ὁ Ἱερωτοψάλτης —Βιοεργογραφικὰ στοιχεῖα

- 35r Εἰς τὴν ζ' ἡ σύναξις τοῦ τιμίου ἐνδόξου προφήτου Προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, δόξα, ἤχος πλ. β' Ἐνσαρκε λύχνη Προδόρμε
- 35v Καὶ νυν, ἤχος πλ. β' Θεὸς λόγος ἐπεφάνη ἐν σαρκί
- Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἤχος πλ. β' (φ. 36r) Ἄγγελος ἐκ στεριωτικῶν ὠδινῶν
- Καὶ νυν Σήμερον ὁ Χριστὸς (χωρὶς μουσικὰ σημάδια, μόνο ὁ πρῶτος στίχος). Ζήτει εἰς τοὺς αἶνους τῶν Φώτων
- 36v Εἰς τὴν ιζ' τοῦ οσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἀντωνίου τοῦ μεγάλου, δόξα καὶ νυν, ἤχος πλ. β' Το κατ' εἰκόνα τηρήσας. (χωρὶς μουσικὰ σημάδια, μόνο ὁ πρῶτος στίχος) Ζήτει δεκεμβρίου ε'.
- Εἰς τὴν λιτὴν, δόξα, ἤχος πλ. α' Ὅσιε πάτερ τῆς φωνῆς τοῦ ευαγγελίου
- Εἰς τοὺς αἶνους δόξα, ἤχος πλ. δ' Οὐρανοδρόμω ἐπιβάς οχήματι
- 37r Εἰς τὴν ιη' τῶν ἐν ἀγίοις πατέρων ἡμῶν ἀρχιεπισκόπων Ἀλεξανδρείας Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου, δόξα ἤχος πλ. β' Ἱεραρχῶν τοὺς ἀρχηγούς
- 37v Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἤχος πλ. α' Δεῦτε φιλεόρτων το σύστημα
- Εἰς τὴν κ' τοῦ οσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου τοῦ μεγάλου, δόξα, ἤχος γ' Ἀφιερωθεὶς τῷ Θεῷ ἐκ κοιλίας μητρικῆς
- 38r Εἰς τὴν λιτὴν, δόξα, ἤχος δ' Ἐλαμψαν τὰ καλὰ ἔργα σου
- Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἤχος πλ. δ' Τῶν μοναστῶν τὰ πλήθη
- Εἰς τὴν λιτὴν, Στιχηρὸ Ἰδιόμελον ἤχος α' (φ. 39r) Ἐνθέοις πράξεσι τὸ σῶμα
- Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἤχος α' Τὴν λύραν τοῦ πνεύματος
- 39v Εἰς τὴν κζ' ἡ ἀνακομιδὴ τοῦ λειψάνου τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, δόξα, ἤχος δ' Οὐκ ἔδει σε Χρυσόστομε
- 40r Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἤχος δ' Πάτερ Χρυσόστομε ὡς ποταμὸς θεόβρυτος
- 40v Εἰς τὴν λ' τῶν ἐν ἀγίοις πατέρων ἡμῶν μεγάλων ἱεραρχῶν Βασιλείου τοῦ μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ θεολόγου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, δόξα ἤχος πλ. β' Τὰς μυστικὰς σήμερον. (χωρὶς μουσικὰ σημάδια, μόνον ὁ πρῶτος στίχος). Ζήτει μετὰ τὴν ια' τοῦ Οκτωβρίου.
- Εἰς τὴν λιτὴν, δόξα, ἤχος πλ. β' Τοὺς ἱεράρχας τοῦ Χριστοῦ
- 41r Καὶ νυν, ἤχος πλ. β' Τὴν τῶν παρθένων καλλονήν
- 41v Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἤχος β' Σήμερον αἱ ψυχαὶ τῶν γηγενῶν
- 42r Καὶ νυν, ἤχος β' Σήμερον ὁ Χριστὸς ἐν τῷ ναῷ
- Μὴν Φεβρουάριος εἰς τὴν β' ἡ Ὑπαπαντὴ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δόξα καὶ νυν, ἤχος πλ. β' Ἀνοιγέσθω ἡ πύλη τοῦ οὐρανοῦ
- 42v Εἰς τὴν λιτὴν, δόξα, ἤχος πλ. α' Ερευνάτε τὰς γραφάς
- 43r Καὶ νυν, ἤχος πλ. α' Ὁ παλαιός (sic) ἡμερῶν

Α. Κουμεντάκη, Ίάκωβος ὁ Ἰθρωτοψάλτης —Βιοεργογραφικὰ στοιχεῖα

- Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα καὶ νυν, ἥχος πλ. β' Ὁ ἐν χερσὶ πρεσβυτικάῖς
43v Εἰς τὴν ι' τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Χαράλάμπους, δόξα, ἥχος δ' Ἐθυσας
τῷ θεῷ θυσία αινέσεως
- 44r Εἰς τὴν λιτὴν, δόξα, ἥχος πλ. α' Δεῦτε φιλομάρτυρες πάντες
44v Εἰς τὸν στίχον, σύντομον, δόξα, ἥχος δ' Τὸν νοερὸν ἀδάμαντα
- 45r Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἥχος πλ. α' Ὡσπερ ἀλάβαστρον πλήρες
45v Εἰς τὴν κδ' ἡ εὐρεσις τῆς τιμίας κεφαλῆς τοῦ ἁγίου ἐνδόξου προφήτου
προδρόμου, δόξα, ἥχος πλ. β' Θησαυρὸς ἐνθέων δωρεῶν
Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἥχος πλ. β' Τὴν πανσεβάσμιον κάραν τοῦ
βαπτιστοῦ
- 46r Μὴν Μάρτιος εἰς τὴν δ' τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Γερασίμου τοῦ ἐν
Ιορδάνῃ, δόξα, ἥχος δ' Ὅσιε πάτερ παμμακάριστε
- 46v Εἰς τὴν λιτὴν, δόξα, ἥχος πλ. β' Παναοῖδῃμε πάτερ ὁσιώτατε
Εἰς τὸν στίχον, σύντομον, ἥχος γ' Εορτὴ πανσεβάσμιος
- 47r Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἥχος πλ. α' Δεῦτε φιλεόρτων συστήματα
47v Εἰς τὴν θ' τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα μαρτύρων, δόξα, ἥχος β' Φέροντες
τὰ παρόντα γενναίως
- 48r Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἥχος πλ. α' Ἀθλοφόροι Χριστοῦ
- 48v Εἰς τὴν κε' ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς υπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου,
δόξα καὶ νυν, ἥχος πλ. β' Ἀπεστάλη ἐξ οὐρανοῦ Γαβριήλ
- 49r Εἰς τὴν λιτὴν, δόξα καὶ νυν, ἥχος β' Εὐαγγελίζεται ὁ Γαβριήλ
- 49v Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα καὶ νυν, ἥχος β' Τοῦ ἀπ' αἰῶνος μυστήριον
- 50r Μὴν Ἀπρίλιος εἰς τὴν κγ' τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος
Γεωργίου τοῦ τροπαιοφόρου, δόξα, ἥχος πλ. β' Ἀξίως τοῦ ὀνόματος
- 50v Εἰς τὴν λιτὴν, δόξα, ἥχος β' Νευέτω δίκαια ἔφησεν ὁ Σολομών
- 51r Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἥχος πλ. α' Ἀνέτειλε τὸ ἑᾶρ
- 51v Εἰς τὴν κε' τοῦ ἁγίου ἐνδόξου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Μάρκου,
δόξα, ἥχος πλ. β' Σου ἐξεχύθη χάρις ἐν χεῖλεσι
Το αὐτὸ καὶ εἰς τοὺς αἶνους.
Μὴν Μάιος εἰς τὴν β' ἡ ἀνακομιδὴ τοῦ λειψάνου τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς
ἡμῶν Ἀθανασίου τοῦ μεγάλου. Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἥχος γ' Το μέγα
κλέος τῶν ἱερέων
- 52r Εἰς τὴν κα' τῶν ἁγίων ἐνδόξων μεγάλων θεοστέπτων βασιλέων καὶ
ισαποστόλων καὶ ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ελένης, δόξα, ἥχος
β' Πλουσίων δωρεῶν τὰ κρείττονα
- 52v Εἰς τὴν λιτὴν, δόξα, ἥχος πλ. α' Ἡ ἐκκλησία σήμερον στολισμένη
- 53r Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἥχος πλ. δ' Ὁ τῶν ἀνάκτων ἀναξ

Α. Κουμεντάκη, Ίάκωβος ὁ Ἰθρωτοψάλτης —Βιοεργογραφικὰ στοιχεῖα

- 53v Μην Ιούνιος εἰς τὴν κδ' το Γενέσιον το τιμίου ἐνδόξου προφήτου
Προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, δόξα, ἤχος πλ. β' Σήμερον το
φωτός ο λύχνος
Καὶ νυν ἤχος πλ. β' Ἡ Ελισάβετ συνέλαβε τὸν Πρόδρομον
- 54r Εἰς τὴν λιτὴν, δόξα, ἤχος πλ. α' Τὸν ἐν προφήταις ὄρον καὶ ἀρχὴν
ἀποστόλων
- 54v Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἤχος πλ. β' Ἀστὴρ ἀστέρων Πρόδρομος
- 55r Εἰς τὴν κθ' τῶν ἀγίων ἐνδόξων καὶ πανευφύμων ἀποστόλων καὶ
πρωτοκορυφαίων Πέτρου καὶ Παύλου, στιχηρά προσόμοια, ἤχος β'
Ποίοις ευφημιῶν στέμμασιν
- 55v [Ἦχος] β' Ποίοις ὑμνωδιῶν κάλλεσιν
[Ἦχος] β' Ποίοις πνευματικοῖς ἄσμασιν
- 56r Δόξα, ἤχος δ' Τῷ τριττῷ τῆς ἐρωτήσεως
- 56v Εἰς τὴν λιτὴν, δόξα, ἤχος πλ. α' Ἡ σοφία το Θεοῦ
- 57r Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἤχος πλ. β' Ἡ πάνσεπτος τῶν ἀποστόλων
Εἰς τὴν λ' Ἡ Σύναξις τῶν ἀγίων ἐνδόξων καὶ πανευφύμων ἀποστόλων
τῶν δώδεκα (φ. 57v) Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἤχος πλ. δ' Ἦν διήλθετε
κτίσιν
Μην Ιούλιος εἰς τὴν α' τῶν ἀγίων ἐνδόξων καὶ θαυματουργῶν
Ἀναργύρων Κοσμά καὶ Δαμιανού, δόξα ἤχος πλ. β' Ἀτελεύτητος
υπάρχει τῶν ἀγίων ἡ χάρις
- 58r Εἰς τὴν λιτὴν, δόξα, ἤχος πλ. β' Φαῖδρά καὶ ἐπίφωτος
- 58v Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἤχος δ' Πηγὴν ἱαμάτων ἔχοντες
- 59r Εἰς τὴν β' ἡ Κατάθεσις τῆς τιμίας εσθήτος τῆς υπεραγίας Θεοτόκου ἐν
Βλαχέρναις, δόξα καὶ νυν, ἤχος β' Φρένα καθάραντες καὶ νουν
- 59v Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα καὶ νυν, ἤχος πλ. β' Μήτηρ υψίστου Θεοῦ
Εἰς τὴν ζ' τῆς αγίας μεγαλομάρτυρος Κυριακῆς, δόξα, ἤχος πλ β' Ἐκ
δεξιῶν το Σωτήρος
- 60r Εἰς τὴν λιτὴν, δόξα, ἤχος δ' Σταυρόν ὡς ὄπλον κραταῖον
- 60v Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἤχος πλ. α' Τῇ παρθενικῇ σου θελχθεῖς
ωραιότητι
- 61r Εἰς τὴν ια' τῆς αγίας μεγαλομάρτυρος καὶ πανευφύμου Ευφημίας,
δόξα, ἤχος πλ. β' Ἐκ δεξιῶν το Σωτήρος
Εἰς τὴν λιτὴν, δόξα, ἤχος πλ. α' Σήμερον το ἐπουρανίου βασιλέως
- 62r Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἤχος πλ. δ' Πάσα γλῶσσα κινεῖσθω πρὸς
ευφημίαν
Εἰς τὴν κ' το αγίου ἐνδόξου προφήτου Ἡλιοῦ το θεσβίτου, δόξα, ἤχος
πλ. β' Δεῦτε τῶν ὀρθοδόξων το σύστημα

Α. Κουμεντάκη, Ίάκωβος ὁ Ἰθρωτοψάλτης —Βιοεργογραφικὰ στοιχεῖα

- 63r Εἰς τὴν λιτὴν, δόξα, ἤχος δ' Ἐν πυρίνῳ ἄρματι
Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἤχος πλ. δ' Τῶν προφητῶν τοὺς ακραίμονας
- 63v Εἰς τὴν κε' ἡ Κοίμησις τῆς αγίας Ἀννης, δόξα καὶ νυν, ἤχος πλ. δ' Οἱ ἐξ
ακάρπων λαγόνων
- 64r Εἰς τὴν λιτὴν, δόξα καὶ νυν, ἤχος πλ. α' Ω μακαρία δυάς
- 64v Εἰς τοὺς αἶνους δόξα καὶ νυν, ἤχος β' Δεῦτε φιλοπάρθενοι πάντες
Εἰς τὴν κοστ' τῆς αγίας οσιομάρτυρος τοῦ Χριστοῦ Παρασκευῆς, δόξα,
ἤχος πλ. β' Παρθενομάρτυς ἀθληφόρε
- 65r Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἤχος β' Ἐν πόλει τοῦ Θεοῦ ἡμῶν
Εἰς τὴν κζ' τοῦ αγίου μεγαλομάρτυρος καὶ ἱαματικοῦ Παντελεήμονος,
δόξα, ἤχος πλ. β' Εξέλαμψεν σήμερον ἡ σεβάσμιος μνήμη
- 65v Εἰς τὴν λιτὴν, δόξα, ἤχος πλ. α' Δεῦτε φιλομάρτυρες ομοφρόνως
- 66r Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἤχος δ' Σήμερον εξέλαμψε τοῦ ἀθλοφόρου ἡ
μνήμη
- 66v Μὴν Αὐγούστου εἰς τὴν α' ἡ πρόοδος τῶν τιμίων Ξύλων τοῦ τιμίου καὶ
ζωοποιοῦ Σταυροῦ καὶ τῶν αγίων ἐπτὰ μαρτύρων τῶν Μακκαβαίων,
δόξα, ἤχος πλ. δ' Οἱ ἅγιοι Μακκαβαῖοι
Καὶ νυν, ἤχος πλ. δ' Ὅνπερ πάλαι Μωυσῆς
- 67r Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἤχος δ' Τὸν κατὰ τῶν Μακκαβαίων
συγκροτηθέντα
- 67v Καὶ νυν ἤχος δ' Ὁ συμμαχήσας Κύριε
Εἰς τὴν μνήμην τοῦ αγίου ἀποστόλου πρωτομάρτυρος καὶ
αρχidiaκόνου Στεφάνου, κατὰ τὴν κζ' τοῦ Δεκεμβρίου, δόξα, ἤχος β'
Τῷ βασιλεὶ καὶ δεσπότῃ
- 68r Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἤχος πλ. δ' Χαίροις ἐν Κυρίῳ
- 68v Εἰς τὴν ανακομιδὴν τοῦ αγίου αὐτοῦ λειψάνου, κατὰ τὴν β'
Αυγούστου, δόξα, ἤχος πλ. β' Πρῶτος ἐν μάρτυσι ἐδείχθης
Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἤχος πλ. α' Πρωτομάρτυς ἀπόστολε
- 69r Εἰς τὴν στ' ἡ αγία Μεταμόρφωσις τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δόξα καὶ νυν, ἤχος πλ. β' Προτυπὼν τὴν
ἀνάστασιν
- 69v Εἰς τὴν λιτὴν, δόξα, ἤχος πλ. α' Δεῦτε ἀναβώμεν εἰς τὸ ὄρος
- 70r Καὶ νυν, ἤχος πλ. α' Νόμου καὶ προφητῶν σε Χριστέ
Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα καὶ νυν, ἤχος πλ. δ' Παρέλαβεν ὁ Χριστός
- 70v Εἰς τὴν ιε' ἡ Κοίμησις τῆς υπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ
αειπαρθένου Μαρίας, στιχηρὰ προσόμοια, ἤχος α' Ω τοῦ παραδόξου
θαύματος
- 71r [Ἦχος] α' Βαβαί τῶν σὼν μυστηρίων

Α. Κουμεντάκη, Ίάκωβος ὁ Ἰθρωτοψάλτης —Βιοεργογραφικὰ στοιχεῖα

- [Ἦχος] α' Την σην δοξάζουσι κοίμησιν
71v Οκτάηχον, δόξα και νυν, ἦχος α' Θεαρχίω νεύματι (Δίχορον)
72v Εἰς την λιτήν, δόξα, ἦχος πλ. α' Δεύτε φιλεόρτων το σύστημα
73r Καὶ νυν, ἦχος πλ. α' Ἀσατε λαοὶ τη μητρὶ του Θεοῦ
Εἰς τους αἶνους, δόξα και νυν, ἦχος πλ. β' Τη αθανάτω σου κοιμήσει
73v Εἰς την καθ' η αποτομή της τιμίας κεφαλῆς του τιμίου ενδόξου
προφήτου Προδρόμου και βαπτιστοῦ Ἰωάννου, δόξα, ἦχος πλ. β'
Γενεθλίων τελουμένων
74r Εἰς την λιτήν, δόξα, ἦχος πλ. α' Της ανόμου πράξεως
74v Εἰς τους αἶνους, δόξα, ἦχος πλ. β' Πάλιν Ηρωδιάς μαίνεται
Εἰς την λα' η κατάθεσις της τιμίας Ζώνης της υπεραγίας Θεοτόκου,
δόξα και νυν, ἦχος β' Ὡς στέφανον υπέρλαμπρον
75r Αρχή συν Θεῷ αγίῳ και των δοξαστικῶν του Τριωδίου. Τη Κυριακῇ του
Τελώνου και του Φαρισαίου, δόξα, ἦχος πλ. δ' Παντοκράτωρ Κύριε
75v Εἰς τους αἶνους, δόξα, ἦχος πλ. δ' Ταις ἐξ ἐργῶν
76r Τη Κυριακῇ του ασώτου, δόξα, ἦχος β' Ὡ πόσον αγαθῶν
Εἰς τους αἶνους, δόξα, ἦχος πλ. β' Πάτερ αγαθέ
76v Τη Κυριακῇ της απόκρεω, δόξα, ἦχος, πλ. δ' Ὅταν τίθωνται θρόνοι
77r Εἰς τους αἶνους, δόξα, ἦχος α' Προκαθάρωμεν
77v Τη Κυριακῇ της τυροφάγου, δόξα, ἦχος πλ. β' Ἐκάθησεν ἀδάμ
78r Εἰς τους αἶνους, δόξα, ἦχος πλ. β' Ἐφθασε καιρός
78v Τη αὐτῇ Κυριακῇ εσπέρας, εἰς τον στίχον ιδιόμελον, ἦχος δ' Ἐλαμψεν
- Τη Α' Κυριακῇ των νηστειῶν, δόξα, ἦχος β' Ἡ χάρις ἐπέλαμψε
79v Εἰς τους αἶνους, δόξα, ἦχος πλ. β' Μωσῆς τω καιρῷ
- Τη αὐτῇ Κυριακῇ εσπέρας εἰς τον στίχον ιδιόμελον, ἦχος πλ. δ' Δεύτε
ἐκκαθάρωμεν
80r Τη Β' Κυριακῇ των νηστειῶν, δόξα, ἦχος πλ. β' Ὅσιε τρισμάκαρ
αγιώτατε πάτερ
80v Εἰς τους αἶνους, δόξα, ἦχος πλ. β' Τοις ἐν σκότει
- Τη αὐτῇ Κυριακῇ εσπέρας, εἰς τον στίχον ιδιόμελον, ἦχος πλ. δ'
Χαλινούς
81r Τη Γ' Κυριακῇ των νηστειῶν, δόξα, ἦχος τρίτος Χριστέ ο θεός ημῶν
81v Εἰς τους αἶνους, δόξα, ἦχος πλ. δ' Την υψηλόφρονα γνώμην
82r Τη αὐτῇ Κυριακῇ εσπέρας εἰς τον στίχον ιδιόμελον, ἦχος πλ. δ'
ατενίσαι
- Κυριακῇ Δ' των νηστειῶν, δόξα, ἦχος πλ. α' ὅσιε πάτερ, (χωρίς
μουσικά σημάδια) ζήτηι Ἰανουαρίου ΙΖ' εἰς την λιτήν του αγίου
Αντωνίου.

Α. Κουμεντάκη, Ίάκωβος ὁ Ἰθρωτοψάλτης —Βιοεργογραφικὰ στοιχεῖα

- το παρόν εις τοὺς αἶνους, δόξα, ἤχος δ' Δεῦτε ἐργασώμεθα
- 82v Τη αὐτὴ Κυριακὴ ἐσπέρας εις τὸν στίχον ἰδιόμελον, ἤχος βαρὺς Ο τον ἀμπελώνα
- Ἐτερον ἰδιόμελον, ἤχος πλ. β' Λησταῖς λογιμοῖς
- 83r Τη Ε' τοῦ μεγάλου κανόνος, εις τὰ Ἀπόστιχα τῶν Αἰνῶν, το παρόν ἰδιόμελον, ἤχος πλ. δ' Ταις ληστρικαῖς ἐφόδεις
- Τῷ Σαββάτῳ τοῦ ἀκαθίστου εις τοὺς αἶνους, δόξα καὶ νυν, ἤχος δ' Γλώσσαν ἦν οὐκ ἐγνώ
- 86v Τη Ε' Κυριακὴ τῶν νηστειῶν, δόξα, ἤχος δ' Εθαυματούργησε Χριστέ
- 87r Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα, ἤχος α' Οὐκ ἔστιν ἡ βασιλεία
- Τη αὐτὴ Κυριακὴ ἐσπέρας εις τὸν στίχον ἰδιόμελον ἤχος α' Θαυμαστή τοῦ σωτήρος
- 84v Τῷ Σαββάτῳ τοῦ αγίου καὶ δικαίου Λαζάρου εις τοὺς αἶνους, δόξα, ἤχος β' Μέγα καὶ παράδοξον θαῦμα
- 85r Τη Κυριακὴ τῶν βαΐων, δόξα καὶ νυν, ἤχος πλ. β' Σήμερον ἡ χάρις
- Εἰς τὴν λιτὴν, δόξα, ἤχος τρίτος Προ ἐξ ἡμερῶν τοῦ γενέσθαι τὸ Πάσχα
- 85v Εἰς τοὺς αἶνους, δόξα καὶ νυν, ἤχος πλ. β' Προ ἐξ ἡμερῶν τοῦ Πάσχα
- 86r Τη αγία καὶ μεγάλη Δ' εις τὸν στίχον τῶν αἰνῶν, δόξα καὶ νυν, ἤχος πλ. δ' Κύριε ἦν ἐν πολλαῖς
- 87r Τη αγία καὶ μεγάλη Ε' εις τοὺς αἶνους, δόξα καὶ νυν, ἤχος β' Ὁν ἐκήρυξεν ἀμνόν
- Εἰς τὸν στίχον, δόξα, ἤχος πλ. δ' Ὁ τρόπος σου δολιότητος γέμει
- 87v Καὶ νυν, ἤχος πλ. α' Μυσταγωγῶν σου
- 88r Εἰς τὸν ἐσπερινόν, δόξα καὶ νυν, ἤχος πλ. β' Γέννημα ἐχιδνῶν
- 88v Εἰς τοὺς αἶνους τῶν αγίων παθῶν, δόξα, ἤχος πλ. β' Εξέδυσαν με
- 89r Καὶ νυν, ἤχος πλ. β' Τὸν νῶτον μου
- Εἰς τὸν στίχον, δόξα, ἤχος πλ. δ' Κύριε ἀναβαίνοντός σου
- 89v Καὶ νυν, ἤχος πλ. δ' Ἢδη βάπτεται κάλαμος
- Τη αγία καὶ μεγάλη Παρασκευὴ εις τὰς ὥρας στιχηρὰ ψαλλόμενα, εις τὴν Α' ὥραν, ἤχος πλ. δ' Σήμερον τοῦ ναοῦ
- Ἦχος πλ. δ' Νε (φ. 90r) Ὡς πρόβατον
- Δόξα καὶ νυν, ἤχος Τοῖς συλλαβούσισε παρανόμοις
- 90v Εἰς τὴν Γ' ὥραν, ἤχος πλ. δ' Δια τὸν φόβον
- Ἦχος πλ. δ' Προ τοῦ τιμίου σου
- 91r Δόξα καὶ νυν, ἤχος πλ. α' Ἐλκόμενος ἐπὶ σταυροῦ
- 91v Εἰς τὴν ΣΤ' ὥραν, ἤχος πλ. δ' Τάδε λέγει
- 92r Ἦχος πλ. δ' Οἱ νομοθέται

Α. Κουμεντάκη, Ίάκωβος ὁ Ἰθρωτοψάλτης —Βιοεργογραφικὰ στοιχεῖα

- 92v Δόξα και νυν, ήχος πλ. α' Δεύτε χριστοφόροι λαοί
93r Εἰς την Θ' ὥραν, ήχος βαρύς Θάμβος ην
- Ἦχος β' Ὅτε τω σταυρώ
93v Δόξα και νυν, ήχος πλ. β' Σήμερον κρεμάται (Δίχορον)
94v Τη αγία και μεγάλη Παρασκευή εἰς τον εσπερινόν, δόξα, ήχος πλ.
β' νενανω Ω πως η παράνομος
95r Και νυν, ήχος πλ. β' Φοβερόν και παράδοξον
95v Εἰς τον στίχον, δόξα και νυν, ήχος πλ. α' Σε τον αναβαλλόμενον
96r Τω αγίω και μεγάλω Σαββάτῳ εἰς τους αίνους, δόξα και νυν, ήχος πλ.
β' Την σήμερον
96v Αρχη συν Θεώ Αγίῳ και των δοξαστικών του Πεντηκοσταρίου. Τη αγία
και μεγάλη Κυριακή του Πάσχα, εἰς τους αίνους δόξα και νυν, ήχος πλ.
α' Αναστάσεως ημέρα
97r Τη Παρασκευή της διακαινησίμου, δόξα, ήχος πλ. δ' Τις λαλήσει
97v Τη Κυριακή του αποστόλου Θωμά, δόξα και νυν, ήχος πλ. β' Των
θυρῶν κεκλεισμένων
98r Εἰς τους αίνους, δόξα και νυν, ήχος πλ. β' Μεθ' ἡμέρας οκτώ
- Τη Κυριακή των μυροφόρων, δόξα, ήχος πλ. β' Αἱ μυροφόροι γυναῖκες
98v Τη Κυριακή του παραλύτου, δόξα, ήχος πλ. α' Ανέβη ο Ἰησοῦς
99v Εἰς τους αίνους, δόξα, ήχος πλ. δ' Κύριε τον παράλυτον
100r Τη Τετράδι της Μεσοπεντηκοστής, δόξα και νυν, ήχος πλ. β' Της
εορτῆς μεσούσης
- Εἰς τους αίνους, δόξα και νυν, ήχος δ' Φωτισθέντες ἀδελφοί
100v Τη Κυριακή της σαμαρείτιδος, δόξα, ήχος πλ. β' Παρα το φρέαρ
- Εἰς τους αίνους, δόξα, ήχος πλ. β' Ἡ πηγὴ της ζωαρχίας
101r Τη Κυριακή του τυφλού, δόξα, ήχος πλ. α' Κύριε παραδών
102r Εἰς τους αίνους, δόξα, ήχος πλ. δ' Τις λαλήσει
- Τη Πέμπτη της Αναλήψεως, δόξα και νυν, ήχος πλ. β' Των κόλπων των
πατρικῶν
103r Εἰς την λιτήν, δόξα και νυν, ήχος δ' Κύριε το μυστήριον
- Εἰς τους αίνους, δόξα και νυν, ήχος β' Ετέχθης ως αὐτός
103v Τη Κυριακή της Αγίας Πεντηκοστής, δόξα και νυν, ήχος πλ. δ' Δεύτε
λαοί
104r Εἰς την λιτήν, δόξα και νυν, ήχος πλ. δ' Ὅτε το πνεῦμα σου
104v Εἰς τους αίνους και εἰς τον εσπερινόν της Κυριακῆς, δόξα και νυν, ήχος
πλ. β' Βασιλεύ ουράνιε
105r Τη Δευτέρα του Αγίου Πνεύματος εἰς τους αίνους, δόξα κα νυν, ήχος
πλ. δ' Γλώσσαι ποτέ

Α. Κουμεντάκη, Ίάκωβος ὁ Ἰθρωτοψάλτης —Βιοεργογραφικὰ στοιχεῖα

- 105v Τη Κυριακή των Αγίων Πάντων, δόξα, ήχος πλ. β' Μαρτύρων Θεῖος χορός
- 106r Εἰς την λιτήν, δόξα, ήχος πλ α' Τη νυν πανηγύρει
- 106v Κεκραγάρια του αυτού συντετμημένα εκ των παλαιών, και θεοτοκία τα πρώτα της οκτωήχου και πασαπνοάρια των αίνων· ήχος α' Κύριε εκέκραξα- (107r) Κατευθυνθήτω-Δόξα και νυν (φ.107r) Την παγκόσμιον δόξαν (φ.107v-108r)- Πάσα πνοή-Αινείτε (φ.108r-v)
- 108v Ἦχος β' Κύριε εκέκραξα-(φ.108v-109r) Κατευθυνθήτω -Δόξα και νύν (φ.109r) Παρήλθεν η σκιά (φ.109r-v)- Πάσα πνοή-Αινείτε (φ.109v-110r)
- 110r Ἦχος Γ' Κύριε εκέκραξα-(φ.110v) Κατευθυνθήτω Δόξα και νύν (φ.110v) Πώς μη θαυμάσωμεν (φ.110v-111r)- Πάσα πνοή-Αινείτε (φ.111r-v)
- 111v Ἦχος δ' Κύριε εκέκραξα (φ.112r) Κατευθυνθήτω -Δόξα και νύν (φ.112r) Ο δια σε Θεοπάτωρ (φ.112r-v)- Πάσα πνοή-Αινείτε (φ.112v-113r)
- 113r Ἦχος πλ α' Κύριε εκέκραξα- (φ.113v) Κατευθυνθήτω- Δόξα και νυν (φ.113v) Εν τη ερυθρά θαλάσση (φ. 113v-114r) Πάσα πνοή-Αινείτε (φ.114r-v)
- 114v Ἦχος πλ β' Κύριε εκέκραξα- (φ.115r) Κατευθυνθήτω- Δόξα και νυν (115r) Τις μη μακαρίσει σε (φ.115v) Εἰς του αίνους [Πάσα πνοή& Αινείτε] (φ.115v-116r)
- 116r Ἦχος βαρύς Κύριε εκέκραξα- (φ.116v) Κατευθυνθήτω-Δόξα και νυν (φ.116v) Μήτηρ μεν εγνώσθης (φ.116v-117r) Εἰς του αίνους [Πάσα πνοή& Αινείτε] (φ.117r-v)
- 117v Ἦχος πλ δ'Κύριε εκέκραξα- (φ.118r) Κατευθυνθήτω- Δόξα και νυν (φ.118r) Ο βασιλεύς των ουρανών (φ.118r-v) Εἰς του αίνους [Πάσα πνοή& Αινείτε] (φ.118v-119r)
- 119r Εωθινά του ενιαυτού· ήχος α' εωθινόν α Δόξα πατρί εἰς το ὅρος Πλήρης η σειρά των ια εωθινών.
- 119v ήχος β' εωθινόν β Δόξα πατρί μετά μύρων
- 120r ήχος γ' εωθινόν γ Δόξα πατρί της μαγδαληνής μαρίας
- 120v ήχος δ' εωθινόν δ Δόξα πατρί ὀρθρος ην βαθύς
- 121r ήχος πλ α' εωθινόν ε Δόξα πατρί Ω των σοφών σου
- 122r ήχος πλ β' εωθινόν στ Δόξα πατρί Η ὄντως ειρήνη
- 122v ήχος βαρύς εωθινόν ζ Δόξα πατρί Ἰδού σκοτία
- 123r ήχος πλ δ' εωθινόν η Δόξα πατρί Τα της μαρίας
- 123v ήχος πλ α' εωθινόν θ Ως επ εσχάτων
- 124r ήχος πλ α' εωθινόν ι Μετά την εἰς ἄδου
- 124v ήχος πλ δ' Φανερών σε αυτόν
- 125r Το παρόν ψάλλεται εἰς την αρτοκλασίαν. Του αυτού, ήχος δ' Θεοτόκε Παρθένε

Α. Κουμεντάκη, Ίάκωβος ὁ Πρωτοψάλτης —Βιοεργογραφικά στοιχεία

125r Τούτο δε εις τον εν τω ιερώ ασπασμόν των αρχιερέων εν τω ιερώ ασπασμό των αρχιερέων προ του ιερού συμβόλου. Ἦχος β' Αγαπήσω σε Κύριε

125v Του αυτού έτερον συντομώτερον ηχ. β' Αγαπήσω σε Κύριε

126r Τέλος και τω Θεώ ημών Δόξα και προσκύνησις (Και κωδικογραφικό)

Στο φ. 126r το κωδικογραφικό σημείωμα: Τέλος και τώ Θεώ ημών / δόξα και προσκύνησις. / Το παρόν απάνθισμα των εν ταις δεσποτικαις, / θεομητορικαις τε, και λοιπών εορταζομένων αγίων κατ' έτος / εορταίς ψαλλομένων δοξαστικών έν τε τω εσπερινώ, και τη λιτή, / και τοις αίνοις, και των εν τω τριωδίω, και πεντηκοσταρίω μετά των / ωρών των παραμονών των χριστού γεννών, και των θεοφανείων, και της μεγάλης παρασκευής, προς δέ και των κεκραγαρίων, και / των δογματικών, θεοτοκίων της οκτωήχου, και πασαπνοαρίων / των αίνων, και των ένδεκα εωθινών, και άλλων τινών συνετέθη, / και εξεπονήθη δι' ευρύθμου και συντετμημένου τρόπου παρά του μου/σικολογιωτάτου κύρ ιακώβου πρωτοψάλτου, και εξ αυτών σπαρ/γάνων γνησίου δούλου και υπηρέτου της του χριστού μεγάλης εκ/κλησίας, και δι' υπαγορεύσεως αυτού εγράφη εν πάση σαφη/νεία τη χειρί γεωργίου κρητός και μαθητού αυτού, επί της πατρι/αρχειάς του παναγιωτάτου και σεβασμιωτάτου ημών αυθέντου / και δεσπότου του οικουμενικού πατριάρχου κυρίου κυρίου γερασίου / του από δέρκων προβιβασθέντος εις την πατριαρχικήν περιω/πήν, προσεφωνήθη δέ παρά του ποιητού, και ανετέθη ως απαρχή τις της εν τη μουσική τέχνη φιλοπονίας αυτού τη κοινή / μητρί αγία του χριστού μεγάλη εκκλησία, όπως ταις θεοπειθέ/σιν αυτής προς Θεόν ευχαίς, και τη περί αυτόν προμηθεία τε, και φιλοτίμω ευεργεσία έτι μάλλον επιρρωσθείς, και προθυμο/(φ. 126β) ποιηθείς, ικανωθείη προσπονήσασθαι τοις παρούσι, και άλλα / χρειώδη των εν ταις αγίαις του χριστού εκκλησίαις ενιαυσίως αδο/μένων, αμήν. εγράφη δέ παρ' εμού πρώην δομεστικού αναστα/σίου προικοννησίου κουταλινού εν έτει σωτηρίω χιλιοστώ επτακοσιοστώ / εννενηκόστω ογδόω, εν μηνί μαΐω. μέμνησθε δέ μου προς Θεόν / οι ψάλλοντες εν τω παρόντι. / τον δακτύλοις γράψαντα, τον κεκτημένον, / τον τ' αναγινώσκοντα συν προθυμία, / φύλαττε τους τρεις η τριάς τρισολβίως.

Τα φύλλα 127r-128v λευκά

129r Κάτω από επίτιτλο κόσμημα, διαμορφωμένο μέσω πλοχμών ως διακοσμητική ταινία με οφίοσχημες απολήξεις Δοξολογίαι κατ' ήχον συντεθείσαι παρά του αυτού κυρίου Ιακώβου πρωτοψάλτου της του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας, ήχος α' Δόξα σοι τω δείξαντι. Πλήρης σειρά (φ. 131r ηχ. β', φ. 133r ηχ. γ', φ. 134v ηχ. δ', φ. 136v ηχ. πλ α', φ. 138r ηχ. πλ β', φ. 139v ηχ.

Λ. Κουμεντάκη, Ἰάκωβος ὁ ᾠρωτοψάλτης —Βιοεργογραφικὰ στοιχεῖα

Βαρύς, φ. 141v ηχ. πλ δ' & στην ἴδια σύνθεση σε ἦχο πλ δ' ὑπό την ἐξῆς
αναγραφή : [ῥσματικόν 143r]) μεγάλων δοξολογιῶν κατ' ἦχον.
Τα φύλλα 143v και ἐξῆς ἀγραφα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η σύνδεση του ερευνητή με την εποχή την οποία οραματίζεται να φωτίσει μέσα από τα σπαράγματα τής έρευνάς του μπορεί να επιτευχθεί με αρκετούς τρόπους. Ο ασφαλέστερος όλων είναι η επαφή του με τις πηγές και δη (όταν πρόκειται για μουσικολογική έρευνα) τις μουσικές. Ο εκάστοτε ερευνόμενος μουσικός κώδικας περιέχει την δημιουργική δυναμική του προσώπου ή των προσώπων που οι σελίδες του κλείνουν μέσα του. Είναι η ζωντανή απόδειξη όλων εκείνων των προσώπων που, μέσω τής τέχνης τους, σημάδεψαν όχι μόνο την εποχή τους, στην οποία παρέδωσαν τα θαυμαστά μουσικά τους γεγονότα στο φώς, αλλά και τις επόμενες, μέχρι και τις μέρες μας. Με αυτόν τον τρόπο μάς κοινωνούν στο ιερό μυστήριο τής υψηλής τέχνης τους είτε τα μουσικά τους πονήματα αφορούν στην σύνθεση, είτε στην αντιγραφή, είτε στην εξήγηση. Είναι γεγονός ότι στο πλαίσιο εκπόνησης μιάς τόσο μικρής έκτασης πτυχιακής εργασίας δε θα μπορούσαμε να επεκταθούμε σχετικά περισσότερο απ' όσο ο σκοπός της μας επιτάσσει. Αυτό όμως δεν αναιρεί καθόλου ούτε την ύψιστη μουσική πρακαταθήκη την οποία μας άφησε ζωντανή ο Ίάκωβος Πρωτοψάλτης ούτε και το ότι δεν μπορεί φυσικά να εξαντληθεί τόσο εύκολα το έργο του. Πολύ περισσότερο που οι τομείς τής μουσικολογικής επιστήμης τους οποίους διέρχεται η μουσική του πένα είναι η σημειογραφία, η εξήγηση και το Δοξαστάριο. Γι' αυτό το βαρυσήμαντο και πολυποίκιλο έργο ελπίζουμε να εκπονήσουμε μια εκτένεστερη ερευνητική διατριβή στο άμεσο μέλλον.

Λ. Κουμεντάκη, Ίάκωβος ὁ Πρωτοψάλτης —Βιοεργογραφικά στοιχεία

